

ШЫҢ

1961 ч.
И Ю Н Ъ
29
ЧЕТВЕРГ

№ 152 (4942).

Өртөө 2 көп.

СОВЕТ ЗВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЫ БОЛГАЗЫ НЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЫ БОЛГАЗЫ НЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Чаа кооператив организациясы тургустунган

МОСКВА. (СЭТА). Көдээ ажыл-агый продуктуларын саядыр саарымын талазы-биле автономну сепцияларын толуктаттыргеринин тургустунган Бүгү-эвиеле сьездизи июнь 27-де болган.

Районларын, областтарын, крайларын-чыраш республикаларын херегел эвилелдеринин чанынга бот орулма-болгалым автономну секциялар тургустунган билдингер болгай. Көдээ ажыл-агый продуктуларын артыкшыларын колхозтардан болгаш колхозчулардан салды алдыр болгаш комиссияга хүлээп алдыр, ол продуктуларын хоорайларга база аламын суураагурун улдар саарын ооргангастан болгаш ажыл-агый талазы-биле удууртуу орнага оонаган турган. Саарыга секцияларын районнар кооперативтеринин кижигинге 36809 колхозтар болгаш 13549 көдээ херегел винтилелдерин кирген.

Билдик секцияларын тургустунган көдээ ажыл-агый продуктуларын артыкшыларын салды алдыр болгаш саарымын талазы-биле автономну секцияларын толуктаттыргеринин тургустунган Бүгү-эвиеле сьездизи июнь 27-де болган.

Сьездизи көдээ ажыл-агый продуктуларын салды саарымын талазы-биле автономну секцияларын толуктаттыргеринин тургустунган Бүгү-эвиеле сьездизи июнь 27-де болган. Саарыга секцияларын районнар кооперативтеринин кижигинге 36809 колхозтар болгаш 13549 көдээ херегел винтилелдерин кирген.

Саарымын талазы-биле автономну секцияларын толуктаттыргеринин тургустунган Бүгү-эвиеле сьездизи июнь 27-де болган.

МАССАЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ

Төгүтүл болушкунга—СЭКП-нин ХХИ сьездизинге белеткел бүтү чуртта улам-калбарып турар. Герон партиязынын сьездизинге белеткелди бистиң областнын ажылчы чоннары база хайышкыныгы чоңдуу, ажыл-агый болгаш культура тургустунганга багай эвес көргүзүлдери чедип ап турарлар. Бо чылдык июнь 20-ге чедир областа чыраш талаа култураларын планы 113,3 хуу, кызыл-тастың—116,6 хуу күүсеттинген. Эрткен чылын 198 муң гектар шыге тараа култураларын тараан турган, а бо чылда—226 муң гектар тараан.

1961 чылда социалистик хүлээгелерин күүседизин хандыр төлөөдө, партия организациаларын массалар ортузунга ажылчы күштелдери, харылаазын улам быжыгалары өргөжөк чугула. Көдээ ажыл-агый транспортуна автобазанын партия организациазы коллективтиң бүтү кижигинери-биле ажылды өккиткен. Политформациаларын негизге саяды коллективтин кижигинеринге кылып берип автобазанын мурунда турар ортузгалар-биле сырый холбаштырып келген. Партия эш организациазынын секретары эш Чоронбаев, партбюро кижигинери ажылчылар, чолаачылар-биле бесталарын чүгө ажалыгын үндөдө херегерге, бригадаларга чорудуп турар эвес, харын олардын бажынарына багаш коллективтиң кижигинери-биле кавчаар чурттап, дыштаным, уругуларын кайы хире кижигини турарын сонугурап, чугула сүмелерин берип турарлар.

Ажылчы чоннарын ортузунга масса-политиктиң болгаш организациазы ажылчы күштелдери ортузунга ажылчы чоннарын мурунга ажеткелдерин, лекцияларын негизинге среда хүнүнде кылып берип турар. «Кызыл партияз» совхозта партия организациазы тараакчылар, механикаторлар ортузунга масса-политиктиң болгаш организациазы ажылчы өлөң күштелдирген. Мал ченин белеткелдин үндөдө шилемчилер, кукурузачылар ортузунга чорудар ажитаторларын чогаалып кылган, агитаторларын быжыгалган. СЭКП-ниң ХХИ сьездизинге адар болдурган социалистик хүлээгелерин күүседизин партия организациазы организациа, түңкелерин үндүрүп турар. Совхозта эш Федосеевонун кукуруза эвезоуну кижигинери бо чылын кукурузаның гектар бурузуден 800 центнер нотаан массаны алдырн хүлээп келген ажылчы.

Областың чамдык колхозтарнда, совхозтарда, улестур бүүдүргө, туугарында партия организациалары массалар ортузунга партий-

жи ажалдык бүтү хевирлерин ам-даа чедир ажылдавын турар. Кээ-Хем районун «Совет Тыва» колхозта партия организациазы малчылар ортузунга ажитация ажылчы чыгыс дөңгөлөг тургускан. Колхоз тывауде агитаторларын хей үндүрүп ажылдавын турар.

Кызылдын алгы заводунда партия организациазы ажылчылар ортузунга лекцияларын, бесталарын өккөш чорудуп келген. Коллективтиң бүүдүргө чөгүлел хурдалары ховар болгаш чегрес белеткелди бөлүп турар. «Улуг-Хая» совхозта партия организациазы ажылчылар ортузунга кижигинерин ажылчы чорударынга ажитация ажылчы чоннарын өккөш кирештирип турар. Массалар ортузунга кижигинерин ажылчы чыгыс дөңгөлөг тургускан түңкелдин чамдык ажылчыларын талымын күш-ажылчы сагыла-чуртуну үндүр ажеткелерин ам-даа бар.

Бистиң областың ажалчы чоннарын мурунда харысаалгалык болгаш оң хундулук сорукталар чеди чып плануңду ортузгалар чылдык турар. Герон партиязынын ХХИ сьездизинге адар кылдыр Тыванын ажалчы чоннары бо чылын 249 муң тонна тарааны ажаап алырн, күнүгө 6,4 миллион пудга азы эрткен чылдазындын 3 миллион пуд тарааны хей кылдыр саарын, 22 муң тонна эйти бүүдүргөш, 18,5 муң тоннаны саарын, 21,1 муң тонна сүтү саарын, оортан 16 муң тоннаны күнүгө саарын, Төдөз чуртка 1702 тонна дүктү бүүдүрүп бээрин хүлээгенер.

Чайлагаларга, синген тараа шөдөринге, колхозтар, совхозтар турарынга чорудар масса-политиктиң болгаш организациазы ажылчы тодаргай планнарын баш бурунгаар чогааткаш, боттандырп чорудар партия организациаларын чугула сорукталар болуп турар.

СЭКП-ниң ХХИ сьездизинге белеткелди хайышкыныгы хүнеринде агитация ажылчы чүгө коллективтерге эвес, харын өг-бүлө бүүдүргө чедир чорудар ужурап. Лекцияларын, илеткелдерин партия ажалдакчыларын, ажыл-агый удууртучуларын массаларга доктаамал кылып болгаш лекция, илеткел бүүдүрүп коллективтиң сорукталарын биле сырый холбаштырар херек. Көдээ ажыл-агыйн, калтырун, улус өөрдигезинин, үзүм камгалаларын тусгай эртемчилер массалар-биле ажылча хүн бүрдө кирештирери чугула.

Ажитаторларын, лекторларын чыгыс, кысык үелде сорукталарын дугайында айткыларын партия хурдаларына, партбюроларга доктаамал чугаалып көөрү, оларын өккөш ажалынын дуржулганын негесредери, масса-политиктиң болгаш организациазы ажылчы чорударына клубтарын, номчулга бөлүмдөрүн, библиотекарларын, культура бажынарын дээр ажалдаары чер-черин партия организациаларындан негеситип турар.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИНДЕН

Мурнакчыларга деңнежжили

Чартык чыл хүлээлгелерин күүсеткен ажыл-агыйлар

Каа-Хем районун «Кызыл тук» колхозу (даргазы эш Фоменко, партия организациазынын секретары эш Грахов) чартык чылда күнүгө 850 центнер сүт садар хүлээлгезин 895 центнер азы 105 хуу күүсеткен.

Тес-Хем районун «Чодураа» колхозу (даргазы эш Шулуу-Маадар, партия организациазынын секретары эш Эртин) чартык чылда күнүгө 25 тонна дүк садар хүлээлгезин 26 тонна 600 килограмм кылдыр күүсеткен. Күрүнеге дүк садары үргүлчүлөп турар.

Ола-ла районун «Ак-Эрик» колхозу (даргазы эш Чадамба, партия организациазынын секретары эш Эрендей) чартык чылда күнүгө 71

тонна эйт садар хүлээлгезин 92 тоннага күүсеткен. Эйт садары үргүлчүлөп турар.

Эрзин районда «Кызыл сылдыс» колхоз (даргазы эш Борбак-оол, парторганизациа секретары эш Янда) чартык чылда күнүгө 300 центнер нотаан массаны өстүрүп алдырн хүлээп ажылдап турар. Колхозта парторганизациа секретары эш Хайаа-оол-ул редакцияга дынанткамы болга:

— Чарык чылдын дүктүгө: 21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

Фам Ван Донг Москвада

Вьетнамын Демократтыг Республиказын премьер-министри Фам Ван Донг Кремльге июнь 27-де СССР-ниң Министрлер Чөвүлдизинин Даргазы Н. С. Хрущевка чоораан.

Фам Ван Донг биле Н. С. Хрущевтин чуректин ханызын биле беседа болган, амак Совет Эвилели биле Вьетнамын Демократтыг Республиказынын арасында калы ажалдакчылаң айткыларын база ол шыккан ай чурттарынын сонугурап турары дегей айткыларын чугаалышы көргөн.

Вьетнамын Демократтыг Республиказынын чыраш төлөөлөрүн кижигинери: премьер-министри ордакчылар Ле Хван Нги, ВДР-нин Курланынын даргазынын ордакчылар Ле Ван Гин, Вьетнамын Демократтыг Республиказынын Совет Эвилелинде элчини Нгуен Ван Кийн олар Фам Ван Донг-биле калы чоораан.

Совет тараан беседала СССР-нин Дахтын деректер министр А. А. Громыко, СЭКП Тү-нын калдыс өргөдөлчү Ю. В. Андропов, Совет Эвилелин Вьетнамын Демократтыг Республиказында элчини С. А. Товмасян, СССР-ниң ДХМ-ниң Муруну-Чөөн Азия кидизинин өргөдөлчү В. И. Лихачев олар олуршкан.

Ола-ла хүн Вьетнамын Демократтыг Республиказынын чыраш төлөөлөрүн баштымы ВДР-нин премьер-министри Фам Ван Донг Кремльге СССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневка чоораан.

Л. И. Брежнев биле Фам Ван Донгтин арасында эш-хуузунун чуректин ханызын биле беседа болган, амак Совет Эвилели биле Вьетнамын Демократтыг Республиказынын арасында калы ажалдакчылаң айткыларын база ол шыккан ай чурттарынын сонугурап турары дегей айткыларын чугаалышы көргөн.

Вьетнамын Демократтыг Республиказынын чыраш төлөөлөрүн кижигинери: премьер-министри ордакчылар Ле Хван Нги, ВДР-нин Курланынын даргазынын ордакчылар Ле Ван Гин, Вьетнамын Демократтыг Республиказынын Совет Эвилелинде элчини Нгуен Ван Кийн олар Фам Ван Донг-биле калы чоораан.

Совет тараан беседала СССР-нин Дахтын деректер министр А. А. Громыко, СЭКП Тү-нын калдыс өргөдөлчү Ю. В. Андропов, Совет Эвилелин Вьетнамын Демократтыг Республиказында элчини С. А. Товмасян, СССР-ниң ДХМ-ниң Муруну-Чөөн Азия кидизинин өргөдөлчү В. И. Лихачев олар олуршкан.

Азербайджанда тараа кезилдези эгелээн

ЧУРУКТА: Астрахан-Базарк районунун «Кызыл партизан» колхозунда арбаймы ажаап ап турары. Фото Я. Халимовтуу. СЭТА-нын фотохрониказы.

Күш-ажылчы, политиктиң көдүрлүшкүнү соксаал чок бедидер

Бистиң областың ажалчы чоннары — ажылчылар, колхозчулар болгаш интеллигентилер СЭКП-нин ХХИ сьездизинге төлөтпөжү-күнуң белеткенп турар.

Тыванын ажалчы чону, Совет Эвилелинчи удууртучулар-биле болгаш делегейин депшилетип бүтү кижигинери-биле калы Никита Сергеевич Хрущевтиң Венага болган ужуражышкынын дугайында радио болгаш телевидение даштыгып тургалын биле Ала-хуртуну Улуг дайынынга эгелээн хүнүвүн 20 чыл болганынга холбаштыр Москванын хей-ниятизациян төлөөлөкчилеринин хурталына чугаазын болгаш СЭКП Тү-нын июнь Пленумунун шийитирерин чыгыс үз-биле сеткил ханымшыкын чыгыс дөңгөлөг.

Октаргай дегеминче иштиңде кижигинери корабль-спиритки салым үндүрерин делегейге бүт-лө даалырын баштаган болган, совет эртемнин болгаш техниканын, сылангыя ракетка улетурунун шыдагарангай чедип-шиллерин хандырганы дээр күрүө ажалдакчыларын, эртемчилерин, инженерлерин, техниктерин барык чеди муң ажал кижигин тургустунган улуг отрядын Совет Эвилелинчи орденнери, медальлары-биле шаңнаар, чамдыкларын «Социалистик Күш-ажылчы Маадары» деп адыга удууртуп турар. СЭКП-ниң Дээди Советинин Президиумунун Чарымын бистиң областың ажалчы чоннары сеткил ханымшыкын-биле ужурашканар.

Бүтү совет чон-биле калы Тыва областың ажалчы чоннары парти-

ның болгаш чамдык доктаал шийитирерин сеткил-сагыштын ханызын биле дөңгөлөг туралар.

— Бистер, совет кижигин, делегей кырында тыванын күзөө бүтү кижигинери-биле бир дөңгөлөг, герман айткынын тыван арталар-биле шийитирелери болгаш Лаоска тыванын дээр туркур биле Никита Сергеевич Хрущевтин Венага болган ужуражышкынын дугайында тургалын барынын күрүвөлөрүн удууртучуларын шыгыны доктазынар—деп «көдээ ажыл-агый техниказын» калтыр-жышкынынын механизатору Хертек Аир-Санаа чугааланы. Бистиң коллективтин кижигинери июнь айнык бүүдүргө планын 120 хуу күүседип, коллективте калбарган чыраштын мурунакчылары болушкан, эш-өрүк чир-чир чедиптирерин содуру кирип туралар—деп, Кызылдын даараныла комбинатында партия организациазынын секретары эш Матеев чугаалан турар.

«Матеев» совхозта кой кадарчын Куулар Сорунчал болган «Көдээ ажыл-агый» транспортуна автобазанын чолаачызы А. Семенов олар партианын ХХИ сьездизинге адар болдурган социалистик чыраштын улам күштелдирешкан, алган хүлээлгелерин чедиптирерин күүседирин хүлээгенер.

— Совет күрүнең тыванын ажалчы чоннарын даштыгып политиканы бисти чыра-чир күш-ажылчы эрес-маадарыг чоруктарже оорук кирди турар. Совет улус партианын ХХИ сьездизин улуг өөртүшкү-биле

Чайгы чер андарылгазы кидин калбарган

БАЖЫҢ-АЛААК, СЭКП Төп Комитетинин июнь Пленумунун шийитирелерин боттандырдылар. Чөөн-Хемчиң районда «Искра» колхозтун ажалчыларын улуг сорук кирештирин ажалдап турар. Чыкы тарылгалы агротегикиң негизде-лер эгугаар чоруткан, баштайгы чаккан тарааларын үндүрүп ам 40 сантиметр чедиң турар.

Кукурузаны бо чылын 250 гектарга олуртуп тургаш, херек кырында 350 гектарын олурткан. Ол шыккан чыгар сөөкүлүн 8 гектарга олурткан.

СЭКП-ниң ХХИ сьездизинге удууртуп калбарган социалистик чыраш ховунын ажал-ишчилерин улам сорук кирген. Олар тараа култураларын гектардан 13 центнер дүктү, кукурузанын гектардан —300 центнер нотаан массаны өстүрүп алдырн хүлээп ажылдап турар. Колхозта парторганизациа секретары эш Хайаа-оол-ул редакцияга дынанткамы болга:

— Чарык чылдын дүктүгө: 21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

биле белеткелдер планын бил. Оуу-тедирин январь Пленумунун шийитирелерин боттандырдылар. Чөөн-Хемчиң районда «Искра» колхозтун ажалчыларын улуг сорук кирештирин ажалдап турар. Чыкы тарылгалы агротегикиң негизде-лер эгугаар чоруткан, баштайгы чаккан тарааларын үндүрүп ам 40 сантиметр чедиң турар.

Кукурузаны бо чылын 250 гектарга олуртуп тургаш, херек кырында 350 гектарын олурткан. Ол шыккан чыгар сөөкүлүн 8 гектарга олурткан.

СЭКП-ниң ХХИ сьездизинге удууртуп калбарган социалистик чыраш ховунын ажал-ишчилерин улам сорук кирген. Олар тараа култураларын гектардан 13 центнер дүктү, кукурузанын гектардан —300 центнер нотаан массаны өстүрүп алдырн хүлээп ажылдап турар. Колхозта парторганизациа секретары эш Хайаа-оол-ул редакцияга дынанткамы болга:

— Чарык чылдын дүктүгө: 21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

«Тиелелге» совхозтун ажил-ишчилеринде

СЭКП Төп Комитетинин июнь Пленумунун шийитирелерин боттандырдылар. Чөөн-Хемчиң районда «Искра» колхозтун ажалчыларын улуг сорук кирештирин ажалдап турар. Чыкы тарылгалы агротегикиң негизде-лер эгугаар чоруткан, баштайгы чаккан тарааларын үндүрүп ам 40 сантиметр чедиң турар.

Кукурузаны бо чылын 250 гектарга олуртуп тургаш, херек кырында 350 гектарын олурткан. Ол шыккан чыгар сөөкүлүн 8 гектарга олурткан.

СЭКП-ниң ХХИ сьездизинге удууртуп калбарган социалистик чыраш ховунын ажал-ишчилерин улам сорук кирген. Олар тараа култураларын гектардан 13 центнер дүктү, кукурузанын гектардан —300 центнер нотаан массаны өстүрүп алдырн хүлээп ажылдап турар. Колхозта парторганизациа секретары эш Хайаа-оол-ул редакцияга дынанткамы болга:

— Чарык чылдын дүктүгө: 21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

хуу чедир күүседип турар Л. Шыныгалар, Б. Санаа шыккан мурунакчыларын калы өккөш.

Пленумунун материалдарын маалымнар ортузунда, тараакчылар болгаш совхозтун өскө-даа ажалчы үчүстотарында таныжарын үргүчүлөп турар.

Июнь 27-де байдал өзүгаар алырга: дүктү—21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНЫҢ СОВЕТ КОМИТЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Тайбың камгалалынын Совет комитетинин президиумунун калдыс хуралы Н. С. Хрущевтин даргаалазы-биле болуп эрткен.

Хуралдын кирижкилдери чегес-денишкенин бүтүн-ини болгаш бүүрү дүжүренин база герман болгаш бармын-берлин айткыларын тайбың таарыштыр шийитирелеринин програмказын боттандырылыгы улаңган Совет азаактың тайбыңга ынакшымын чаа саналдарын чыгыс эп-сеткил-биле дөңгөлөг.

Улустар арасында тайбынын быжыгаларын эрте-ажыктарында тайбын тараалдарын совет шийитирелеринин тайбынга ынакшымын бүтү күштер-биле калы ажалдакчыларын улам ынай калбарларынын кемчелерин президиум чугаалышкы көргөн.

Европага алыды чок-чорукта айткыларын тараа-биле СССР-га июнь 9—12-де эрткен конференциянын түңкелдерин дуга-

Июнь 27-де байдал өзүгаар алырга: дүктү—21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

Июнь 27-де байдал өзүгаар алырга: дүктү—21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

Июнь 27-де байдал өзүгаар алырга: дүктү—21 тоннаны сүтү тургаш, херек кырында 45 тоннаны; эйти — 42 тоннаны оорунга 21 тонна 36 центнерин; сүтү—34 тоннаны кириер тургаш, 31 тоннаны джегаган. Эйт болгаш сүтүн планын июль 1-ге чедир долдур, харын ажыр күүседип болурунун бүтү агарлары бар.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮН ХОРАЙЫНДА В. И. ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛ

ВЯЗЕМСКИЙ. (Хабаровск край), июнь 27. (СЭТА). Вяземский хоорайнын чуртакчыларын хей кижигинерин иштининге Владимир Ильич Лениннин тураскаалын ажалчылар.

Тураскаалы хоорайнын домохозяй 40 чыл оо аттыг Куйлуга болгаш дыштангыла кыргынды тургускан. Митингиле парижчилер тураскаалын базарыга чектер салган-нар.

Семиртилге—эът бүдүреринге курлавыр

Улут-Хем районунун көдөз ажы-агыйынын ажыл-ишчилери, ылаңгы мала ажылдакчылары партиянын ХХІ съездинге төлөптүгү ажуржыр дээш бүгү чуртта калбарган социалистик чарышка киришпешан, көдөз ажы-агый продуктуларынын бүдүрерин болгаш оларны күрүнеге садарын көздөдүр талазы-биле 1961 чылда боттарыга алган социалистик хулааларын чедипширкин күүсөдир дээш үдэм сорук кирген ажылдап ирар.

Районуң көдөз ажы-агыйынын ажыл-ишчилери чеди чылдын үшкү чылында 26900 центнер ээтин, 24000 центнер сүттү, 2720 центнер дүтү күрүнеге садар хулааларын.

Эт бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көздөдүр дээш алган бедиң хулааларын чедипширкин күүсөдириниң чутула аргаларынын бирээз күрүнеге дужаар мадды лайгы үдө эң эки ол-сигенниң, суугат, серин тайгаларга одалады семиртири болур. Ичанагың күрүнеге дужаар мадды эки семиртинге районунун партия, совет органдары, колхозтарын болгаш совхозтарын ууртукчулары, тускай артемиңгелер база малчынар бо чылым мал чайлаадышыныңча онза кичээгенин салып турар.

Бо чылым районунун колхозтары болгаш совхозтары 3700 баш бода мадды, 27400 баш шээр мадды, 6250 баш хаванары семиртиргез тургузары төлөветинген. Агы үдө районунун колхозтары болгаш совхозтары 2285 баш мыйыстың бода мадды, 9750 баш шээр мадды, 977 баш хаванары семиртилгез тургускан. Оларын иштанден 441 баш мыйыстың бода мал, 6750 баш шээр мал, 357 баш хаванар чокоску хушерде күрүнеге садар эът планына кириштир дужааттынар.

Семиртилгезе үскен маддың хөй кезин Хөдөргенин, Барыктын Өздөш-Шөлдүн, Зайин-Хемини, Ак-Хемини, Эжииниң эки өттүгү, сүлтүг одаларында четкен, олар деңгилде кирип, семиртир турар. «Улут-Хем», «Найрал» совхозтар 2800 ажы хойларын болгаш иртерин чоорту одаларын семирттир чорааш, Чеди-Хөл баазааның дужаары-биле сүрүп чоруткан.

Колхозтарын баштаар черлери, совхозтарын дирекциялары, оларда партия органдары семиртилгезе мадарын кадарар ажылга ак-сеткидиг, дуржулгалык малчынарын быгыткан. Чизээ, «УТКА» 25 чылы совхозтук семиртилгезе үскен

бир кодан—850 баш иртерин дуржулгалык малдын коммунист Төлөш Хуурак кадарып турар. Агы үдө ол иртериниң күжү эки. «Чодураа» колхозтун 790 ажы иртерин хойжу Донгак Так кадарып турар. Ол-ла колхозтун 140 баш шарыкыктарын Донгак Дашыл-оол кадарып, хөй деңи немелдезин чедип ап турар.

Жанов аттың колхозтун, «Найрал» совхозтун, «X Улут хураа» колхозтун семиртилгезе үскен иртерин болгаш мыйыстың бода малы база-ла эки кадарчылар-биле хандырыткан.

Маддын хөй деңи немелдезин алдыр ажыл чамдык черлерде иччааа организастаттынган болза-даа, бо ажылда четпестер ам-даа барын демдеглэри чутула. Маана хамыктың мурунд, партия органдарынын талавындан семиртилге малынын кадарчыларынын ортузунга полит-массалык ажылды кошкак чорудуп турары хамааржыр. Ол ишкеш, колхозтарын баштаар черлери, совхозтарын дирекциялары хөй деңи немелдезин чедип ап турар малчынарга материалдык соңуургалдык кол принципи—кушчуңу болгаш акша-биле немеледе төлөвир төлөрин боттандырбайн турар.

Мал семиртилгезин чедипширкин чорудары чутле колхозтарын совхозтарын ууртукчуларынын, инда партия органдарынын херээ эвес. Ол дээр районунун бүгү ажыкы чоннарын соңуургалдык херээ болур. Ичанагың мадды эки семиртир дээш садык, калдык камгалал черлери, культура албан органдарынын малчынар ортузунга чогуур хемчеглерин база чогуурду журутур. Тодаргайларга, садык черлери малчынарын чутула херээледип барааннары-биле хандырары, калдык камгалал черлери—малчынардын кадымын хайгаараар, оларга эмнеге дулазачыны көргүзери, культура албан органдарынын—оларга кино, концерт көргүзүлгенин доктаамал органдары эргежок чутула.

Районуң партия, совет органдары чутле үстүдө хемчеглерин чедипширкин чорудар болза, бо чылым мал семиртилгезин эки органдарга, күрүнеге хөй, эки шынардык ээтин бээрин ичана чедип ал болур.

С. ИРМА,

СЭКП Улут-Хем райкомуни секретары.

Чогуур денделинге чедир тургузар

СЭКП ТК-нын январь Пленумунун шийтирлерин амдыралга боттандырар, чеди чылдын үшкү чылынын оонагаларын хууса бетинде күүсөдүр дээш социалистик чарыштын өвүрдө «Торгалык» колхозтун ажыл-ишчилери сөөгү үдө улам калбарган. Олар боттарынын сөзүн ээлерин-биле колхоз бүдүрүлгенин бүгү үстөктөрүндө хайымышкынын ажылдап турарлар.

Ындык болза-даа ол колхозта партия комитети (секретары эш Кеңил-оол) база анза хамаарышкан партия

Краснодар край. Кубаның колхозтары болгаш совхозтары кодам чочак-тараның ажаа алмышкынын эгелдээ. Ново-Ситаровск районун «Россия» көдөз ажы-агый артеми о колхозтарын гектар бургузунден 30 центнер болгаш оон-даа хөй өсүттү ап турар. Новоан чочак-тараның баштайгы ажылап кылымын.

Маңгыстарга, арагачыларга кээриел турбас

Совет хообдулар, дүрүмнөр болза, хамаатыларын кижиздеринге база бир чутула четпек болуп турар. Кижизиндегелге ажалың партия-политиктиг, пропаганда болгаш агитация ажылы-биле чөргөштер хөй-ниңи органдарынын, чер-чер Советтери, культура албан черлери ача улангыр боттарынын ажылы хуштедирин. Ону бедиң дептеле чорудары—ам бо үдө онза негетинин турар.

Иңдиг турбазе, «Сүт-Хөл» совхозтун денесинде Бора-Тайга көдөз Советтин таймыр-массалык, кижизиндегелге ажылы, ылаңгы хойбул-дурум тандылганы көчүгү кошкак чоруп келген. Оңд харазы-биле арагалар, худаннаар, кем-херек үлдүлөр чорутар ам-даа ийи-чангыс бар болуп турар. Чизээ, Оңд Сөкөн-оол дээрин совхозтук болгаш оң салбырын денесиндегелге билбес киж чок. Бо чогуң чүнү канчар турар ажыл диде, ол нигитте ажыкты ажыл кылбайн келген, чутле хузуула малын ажаа амдыраар, арагалар—бо-ла. О. Сөкөн-оол арага ийиш алгаш атык шаап, кычмыч чая бергенде, кудумчуга чораан кижилер, ылаңгы херээжерлер, биңчи урулар оол кыткаш базар-базар чер тышпайн, хартыгдан денек дагалар ышкаш апаар деп, сөглөсе хөрөм чок.

Бора-Тайгада улусчу дружина, эш-хузууну сүдү нигитиниң көрүм-чүрүмү үрөөр, нигителегеле удуур мангыстакыт эу-биле акмыдырап чоруп кижилер-биле деңи-сели кошкак чоруп турар. Хөй-ниңи органдарынын бо талазы-биле бир деңгил, үргүлчү харазылаңг ажылды чөтүр негелдизинге четтээ. Иңитиниң чүрүмүн үрөт турарларын база бир чизээ болза Сарыглар Ары-оол, Оңд Мадыр-оол, С. Арык-оол ышкаш кижилер арагалаш, көдөз клубка хөдөөзин үлдүрүн, ажылынарын кызылтулук динтаналганына шаптык кадым турарында. Зоотехник Н. Кочал-оол үргүлчү арагалаш, ажыл шаты үзүп келген, ону совхозтук дирекция чери кемчек алган, арагалар чоруп каарын ол азаан херээжинде, ам база каттап пахтап турар берген.

Бо салбырда чоңга ады-сураа үскен арагачылар чангыс ол эвес, өскө иңдиглер база бар. Хойжулар Э. Бора, Х. Чүрөштөй ыңдыгларын сангыда, олар күрүне ажылаңгынын малын кады хире ажаап, адыралып, семиртир турарын кынап чорук артты эвес. Коммунист Халтыр-оол арагалар чоруска база туралык, арага ийиңкенде бир-ле чүвени үлдүлестир. Чизээ, бир-ле катта экирип алгаш, Достакпан, Биңчиний деп кадаларын бак сөстөр-биле дорамчылап, эгетин турган, Достакпаннын караң көгөрти өт-тэи. Коммунист Халтыр-оолдун ат-адалары, арын-чүбү майла? Стур чурттакчылары С. Сөлүн-оол, О. Хү-

лер-оол олар арагалаш, дады-ла кадаларын эгетин, бакчынарындан үнүр ойлтап тургулар. Хүлер-оол кадалын өттенешпаң, каты ирейин ээгини сымкан.

Хойжу Оңд Сөрен ажаап турар хөвүнү сүдүн үргүлчү саап, оон-биле хойптапкан, арагачын тижкеш, чуда арагалаш турар. Чазакже мен-ди-чагай көчүп алганы дээш хойптап хайыңдырар ол арагалаш. Ону көжүрүшкө огу О. Сөкөн-оол оон арага ийиш, май 15-тин дүңдизин Малгаж-Бажын сууртуң чурттакчыларын дүң дүвүлестир турган болгаш С. Сөлүн-оол-биле хан шыла-ба кылдыр шамшылашкан, ону көжөз Мария Добу-оолун бажынынын хаалаганы, сонгазын дүң сөстөп, ажаа ийгүдүш бербөө. Сөлүн-оол, Сөкөн-оол дадын атып алгыржып тура хонган.

Иңитиниң көрүм-чүрүмү үрөөр, херек үлдүлөр кижилериниң колду-ла аныктырып иңитинден үнү турар-дыр. Совхозтун комсомол органдары кижизиндегелге ажылынын дептелиң бедиңдери, партия, профивилде болгаш өскө-даа организастаар-биле быжык харылааны тудары, улусчу дружиначыларга дулап, оларын-биле бир деңгил ажылдаары чутула. ССР-иниң Дөди Советиниң Президиумунун болгаш РСФСР-иниң Дөди Советиниң Президиумунун майда үлдүлөр Чарык-тарын көдөз Советтин денесиндегелге бүгү чоңга калба-биле танымчылары болгаш иңитиниң көрүм-чүрүмү үрөөр, кем-херек үлдүлөр, нигителе улур ажырамыч мангыстар болгаш амдыраар кижилер-биле шийтиршир депселди чорудары—бүгү хөй-ниңиниң херээ болур журутур.

О. ДАРЫМА, Х. МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР ӨСКӨӨР АККАН СУГЛАР

«Кызыл партия» кудумчуга чаа бажынар немелде, ногаан тарымалдар кудумчуну хөвир кирип турары биске өөрүңчү. Иччал-ла-даа оларын хөвирин үрөп, ары-шевир, культурулук чуртталганын чуртталганын сөгүп турар бие чүтү бар. Оңд дугайын релакцияже биңиң түр мен.

Бо чылым Тон ажалга кассаанын болгаш областың профивилдериниң коллективтери маана чаган мыйшарын, атайын инек-карааларын тарып олурткан соонда, олар өзүп үлүп, четектеши эгелей берген турган. Иччалла-даа олар улапкан чок кадың, арыга эгелдеш. Оңд чылааны чүдөл? Кудумчугу ортузунда тарытылган мыйшарын № 19 бажының чынында хообай дамчыштыр сугтарып турган. Ба-жан оон суг келбестен, өскөөр ага бөрге, деңги мыйшар кургатылап калгылаан. Соонда чүңүң-даа көлү өрткөндө, кудумчуга машиналы сугтарыкчылар көстүп келген, мича-лажжак олар дуза бербөшөр. Бо дээр чангыс таварылга эвес, хоорайның чамдык серерликтеринде болган паисадинтеринде тарымал мыйшар курган, ажылдак чок артып каап турар, чүте дээр хоорайның чагайжылдыгы конторазынын сугтарыкчылары оларын далаш кадында харысалга чок сугтарып, чамдыкта оон өртти турарлар.

Бо кудумчуга сүт дамчылганы болгаш чок уресин турар. Ийи кыт № 17 чуртала бажынынын суг дамчылар хообайлары ажалда-рас апаргандан бөр бир чыл четти. Ичанагың оон чурттакчылары оон-оон суг дилеп тыткынар ужурга таварып келгенер...

№ 17 бажынын туруп кылдыр оон чыныга чаа кудумчугу казып каан турган. Ону шың ажылдап

болурунун артыктыг туражок, үр-даа болбаанда деңги кудук ажалдаңгы үлген. № 17 бажынын оң, сол-гай талаларында турар ийи улук чуртталга бажынары база-ла боттары кудуктарын. Иччалла-даа оон суг амыры бо бажынын чурттакчыларына бергенде турар, чүте дээр оларныкы бирөөнчө суг сөрдүр хообай кирип каан соонда кудумчугу суу хиреленип бажыраар, а бирөөниң улук хөрм дугалп алган. Мөөн алгаш хөрөгө бо бажынарын чурттакчылары кудумчугу казып, ары-шевир өңдөөр талазы-биле харысалга чок болганар. Чутле бажынарже кириптең сугну манап олурбайн, акша-тагар үлдүрүн тургаш кылың каан кудуктарыны ажылаар аргалар оларга турган-дыр.

Маана хоорайның коммунал ажыл-агый чериниң четпес ажылы айтыр журутур. Олар бажынарже кириптең суг дамчылаанын хообайларынын шың ажылдарын, кудуктарын ажаап кадалап турарын хынапайн турар. № 17 бажынын болгаш оон чыныга мындык байдалдык турда, хоортуе-коммунал коммунал ажыл-агый кидизиниң ажылдакчылары кээп көрүп, чурттакчыларын коммунал хандырталганын сөгүп салбайн турары хомданчугу. Хоорайның чагайжылдыгы-тудуг конторазынын ажылдакчылары, ногаан тарымалдарын олурткан серерликтер чүте кошпайн турары? Кудумчуну каастан турар тарымал мыйшаруу ногаан серерлик деп чараш каастар, олар ажыкы чоннарын культурулук динтаналганыга бараан болур ушулар.

И. ЛАВРОВ

Суур өзүп турза-даа...

Областа чеди чылдын улук турдуларынын бирээз «Тыва даг-дугу» комбинат тудуунуң ажылынын сууру дүрген өзүп турар. Баш чылдан бурунгаар өргөң-даа чок турган черлерде үлөттүр буюдуураларын, культура албан черлеринин, чуртталга бажынарын улук турдулары тургустунулаан. Иччалла-даа комбинаттын ууртукчулары суурнуң чагайжылдыгыне кичээгенин кошкак салып турар. Эрткен чылым тарып олурткан мыйшарың ажаалазгы багайыңдан курган, сынып үресин турар. Ба-

жынар даштында херимнер четке кылдыныаан. Иңити кудуктарыны ары-шевир байдалы дык багай. Оларда суг узар коңалдар чок, ичанагың тус-төс кижилер боттарынын коңалдары-биле суг үзүп, ары-шевириниң иңити дүрүмнүн хажыжар ужурга таварып турарлар. Суурнуң чагайжылдыгын бедиң дептелегелге организастаар чорудары комбинаттын ууртукчулары өштер Вуков, Оңур-оол болгаш көдөз Совет даргалы эш Балчыр-оол олар чогуур кичээгенин сала чөгүрү.

Р. ЧУР-ООЛ

Кызылдын цехи заводунун коллективни күш-ажылың буюдуручуларын плавни 118,4 хуу күүсеткен. ЧУРКА: мастер Л. Тегерникова, ажылчиннар, Л. Юрьева, А. Германова оларын хайыңдырган пивону шүрү үдө оон температурасын хынап турары.

— Чок, буюур сен. Өрөни бээр сен. Мастер болуп төртүтүңүп келген киж чок.

Ындык «вазылдалар» чангыс Фаянын кылган ажылыңа турган эвес, чаа кирген өскө-даа кижилер-ниң кылган чүдүлдеринге база-ла тургулаан. «Сүг көрбөй илдин ужулда, даг көрбөй эдэн азын-чак» дээр болбай. Акылды кылбайн чыткаш белең деп болбай-тур дээрин Фая билип алган. Бергеренин ажалы өртөр херек. Фая ажылга мергежилди буюунуң кызыма-биле, турар-сорууту-биле, эш-өрүңүн, ылаңгы киж дугайында сагыш-чонвангар, биче-сеткилдиг Евдокия Прокофьеваның дузазы-биле баям бурундашпаша ал турган. Чарык чыч эрткенде разрадык алган. Дуржулгалык өскө-даа буюдулдулар туудак чок акылдык, мунактык дигри берген. Буюунуң күш-ажылы оонун Фая чаа-ла 17 харлык тургаш, иңчаар эгелдеш.

Кызмак күш-ажылы үш чылдары эрткен... Анаа бодан көргө, ол ыңдыр-ла үр эвес кылдыр сагыштыр турган. Иңчалла-даа бистин чуртуу-сак, кижиниң чогадымчы ажыл-чорудулазынга бүгү-ле байдалдарын тургускан, коммунисттер тургузуп турган турта, ол үениң дүргүзүлдө кайгамчык улук ажыл-херектер буткүлүн. Төгүлүк чеди чылдын ийи чылдарынын планнары ажып күчү-сеткиниң. Фаяны Тимофеевнык ажыл стажы чаа-ла үш чыл ажыл турар. Иңчалла-даа күш-ажылы ынакшылыг, кызмак-шүтүлүк комсомолчу күш буюуну херезини мастери апарган. Ол мунакчылар-нын отуруунда чоруп турар.

Фая буюдуучулар бригаданынга баштай келгенде бичи, илсагар, ак урур турган. Ам долуга берген дол-баның чаактарың, долу арнынгы, чаалак-шилтегел, мөге-шымак кылдыр көстүр. Мурункузу ышкаш, ийи-лээдэк эвес, күш-ажыла дады-

гы, чанчыккан, буюуну күжүңге болгаш мергежилдине буюуредиге ажылың аларган.

Баштайгы чылында Фаянын буюу-ругчун көргүзүп 100 хуу болуп турган болза, ийги чылында 150-ден кудулаваастаан, хары-даа 200 хууга чедип турар аларган. 1960 чылда ийди буюуучуларын социалистик чарыкка Фая бичи черин чаалап алган болгаш ийи каттап үлдүл бижиктер-биле шаңаткан...

Калды-дошкуч кыш адатканы, буюуну эргезин чакса дүжү берип эгелтеш. Харын кыры хун чылымыга мышпайтыр өрөөн, дулазынанал-чак көк доштар-биле шыптынын турар аларган. Бажынарнын кырына азындан өрөн хар дамылап баткан, эмникеткегеле доштар аларганла. Чай кустарынын башкымын чанып көлөт эгелдеш. Шада чазсаар Талсы, турудуздан чүве дег, шып чыткан доштарын эриктериче андара-түндөре откагылапаш, серинтеңген ышкаш, меренпил, чылың аларын буруулар тынпы чыдар. Фая оңу алатмып келген, бажың сонгазын өтүр, кырындан кезеде булу ыра-вас, мөңгүнешлек тайгаларже көрүп алган тургулаар.

Шаң иңдыг чакмы хуңериниң бирээзи анаа улук өөрүшкү эгелдеш. Алдыгы тулдуг үстөктүнүн аныктыр оңу Бүгү-эвилелдин анык турдуларын Москвала болур чө-вүлөд хуралчыне чоруткан.

Фая Бүгү-эвилелдин анык турду-жарынын Кремльге бо чылдын марта болган чөвүлдө хуралчынын барып, Төрөң чуртунуң найысмалды Москваны магалар көргөн, хуралга келген анык турдулар-биле чөвүлөд хуралчынын сөзүң, анаа партиянын болгаш чазактын ууртукчуларынын чуталарын динчан. Оон эеп чанып келген, чеди чылдын үшкү чылынын планна партиянын ХХІ съездинин ажытты-нар хуңунге чедир, хуусаа бетинде

А. КУЛАРОВ

Чарыш сорук кирген

Суттаркчыларын ажылың 10 хонук бургузунде түңпеп, эки ажалдан эвенга кылы туңгучаштын шилчинди, мунакчыларга өртөктү шаңалды тыпып турар. Чагай дүжүт дээш чарыш хөвүнүң ажыл-ишчилерин улум сорук кирген.

Маана чизек кылдыр К. А. Дамчын эки ажылың көргүзүп бо-

өгө организастаары малчынар ортузунга масса-политиктиг ажылды чогуур денелинге чедир тургускаан. Партия органдарынын агитаторларын тус-төс үстөктөрдө бижы-лаза-даа, оларын ажылынга ууду-тулганын, контролду четлес ботта-ндыр турар.

Политиктиг болгаш өртем билген иштеринде талазы-биле Иңити-лелин район салбырынын бөлүгүн колхозта тургускан, а оң ууртукчу өзү эш Лайза агыл планын чо-гаатпайн, бөлүктүн кежигүнеринге

С. ТУМАТ.

ФАЙНА САМОРОКОВА

Менгиң тайгалардан агып баткан, шапкын сугат Талсы чурттуң анык кыс—Фаяна бир-ле каттап чынык. Кызылда танымчынын бажыныга аалдан келген. Евдокия Прокофьева буюлга талазы-биле ат-суралгы мастер турган. Фаянын ол буюу ишкеш ийден ажылчын кылдып асар болган.

— Мээң-биле кады ажылда Фая—деп, ол анаа чуталашан.—Сени мен тускай мергежилге өөрөң билем.

— Кай, сен ышкаш база-ла май-чаар чүве буюду бо, убай?

— Ийет, буюду буюр сен. Күзүз сен бе? Ажылдамышаан, кежээ-ки шкыла-лаа өөрөң билер сен.

— Буюдуга былтамыр-ла көңү-чүдүр аз, Евдокия Прокофьева.

— Буюдуга былтамыр деп ол чү-нү! Мен канчал былтамыш-тыр мен. Бистин чуртувушта калдың-даа ажыл хуңдуктеңгил. Чүгү күзүз херек. «Түра чокта күш чок, дус чок-та аждан чок» деп үлөгөр чудла бар. Туралаар болуңа, сен-даа мастер бөлү бээр сен.

Ичана Фая өзүң бербейи чаа берген. Иези-биле сумележир болзаң—

—Ажылдың бичендең өкшө-лес. Биче чүвенел улук чүве буюду деп. Ленин башкы чуталаш болгай, уруму. Евдокия Прокофьеванын сүзөи шың-дыр. Оң-биле кады ажылда. Оң-даа ажал совет кижилерин чагай чорунга бараан болуп турар. Мыда багай чүу боор—деп, Фаянын иези уругунга чутгалаш.

Күш огулу өзүп, дөрүгүп, чалгын-налын келгеш, буюуну төртүтүңгеш өскөн узанын каттап чорутары ыш-

аш. Фая чагай үлөгө буюнун анык күштери негетинин турар черже, төртүтүңгеш Талсыандан чоруткан. Хем буюнун төлөптүгү кызы күш-ажылың баштайгы бажынарже өөрүшкүлүгү үдөн ышкаш, сүг шагайың, чогураанын чөтөктериниң чымы холуккан чычык сырын-биле оң чактарын сыйлап, сый-чакын салганандып турган.

Фая ажылдаары-биле «Тыва тулдуг» трестинин алдыгы тулдуг үстөктүнүң буюуучуларынын бригаданыга чедергенде, долбаның-чаатарың, сай-чаштарлыг, каттырымсаан караатарың, эреширгиң кыштын эгитине, хавартайлы берген ажылың холун салган. Евдокия Прокофьева өөрүп чутгалашан:

— Шың шийтирлеп алган-дыр сен, Фая. Сен бистин-биле кады улук-чагай херекти буюуер сен. Биске шымар ажылың херек. Чө-же чаа бажынар туттуңу турар-дыр, көр даан! Оларын шүүптүзүң каастан, буюу болгай.

Ол 1958 чыл турган...

Дөрт кырай дилди каан, пар диттан туткан, чаа бажынар. Оларын шүүптүзү бер демей, чангыс келсе күдүп каан чүве дег, артыңа каас-чараш: делгем соңгаларын ак-жөк, а казычаларын хурен буюду-биле буюдуулаан. Ол бажынар-ны буюдуучулар буюу каастан, сөөл-гү дериңгезин холдан үндүрүчү кижилер чурттаарынга бүрүн белең бөлүдүр турарлар. Сентябрьнын ийи хуңунун чалымынга тук болган сыкпаан чөптөс чытталып турар чаа бажынардан оларын тулуп доозулган бызачылар балдырарын, хирөөлөрүн алгылаш, чоргаар аларган, ажажк хөрөжөжил, омак-хожугу чоруп турганар.

— Ам силерге сөс берип тур бис!

ОЧЕРК

Көрдүңөр бе, бистен чыдып калба-на!—деп, оларын бригадир, брезент халтыг холун чайыпшаан, оларын ийи орунуга солюштур турган кижилерге чуталашан. Ажыл-херек дээш сагыш-човаашкы-ны ол сөстөрден билдинип турган.

— Бистер херек саадатнас бис! Бүзүр болуп силер.

Чаа туттуңган бажыга тулдугуларын соон дарып четип келген буюдуучуларын арзынга Талсыңгиз кысы Фая баш турган. Оң ажылдап кирген баштайгы хуңу ол. «Бажың бургузунге-ле, ону туткан кижилериниң соонда, буюдуучулар бээр чүве-дир» деп, Фая иччал билген.

— Че, Фая, сен баштайгы уз-адында мээң өөрөңканы болуп сен—деп, бригадир Чуданоская анаа чутгалашан.—Мында кылым чүве-ле и-дериң болуп ийи: дозвирлерни чагайлаар, ханага саазын шагар, шыалын, сонгаларын, каастаны туттап буюду, печканы малгаштаар, чуталаар.

— Чогуң чүңү кылдыр мен ың-чаш?

— Элезин-биле дойдан холааш, чүвүдүп алгаш, бо печканы дески кылдыр чар сен. А буюу болгаш хана шагар ажылдарын бистин кылдырмысты көрүп ан. Оң соонда демей-ле кылдыр сен.

«Инда берге чүү боор» деп, Фая ыңчаар болган. Баштай печка малгаштап, оң соонда буюу шыалын арыдыр чүп, аар-саар ажыл кылдып, бир ай иштиңде өөрөңканың кел-ген. Малгашка хорлагылай берген холдар ажып, алышта тынпып кел-гилең баштайгы хаварыктар чүве

турарга азымыр болган. Иңчалла-даа «чара» ажыл Фаяны өспөкшүр-тапаң. Хун эртен тудум улам-ла мергежил, чүвениң эвиң тып, сал-дымтап эгелдеш. Ол ажыл анаа сагыш-сеткилин калды-ла бир хандыкшылым берип турар аларган. Ичанагың Фая улам-ла кызып ажылдап турган. Ийги айла ону тускайлан ажылдын каан. Эске кижилериниң кылым турарын көргө, буюу ажыл иңды-ла «нарык» эвес кылдыр сагыңдырган. Кандаар кымырды айттырды-ла турган: Бир өрөөди буюурунже кириптен. Дүштөки чөпкүн бичи-ле мурунда Евдокия Прокофьева кирип келген.

— Кайы хире чоруп тур сен мон, Фая?

— Соңгаларын буюу доозуп тур мен.

— Буюу мурунда өскө чүве-биле чамалдын бе?

— Чөк. А чаап адыр чүве бе?

— Ой эжен! Иччаарга кайын боор—деп, бригадир кайгай берген.—Шың эвес кылган-дыр сен. Доразан буюу бээр боор бе. Баштай тускай үс-биле тилгерин, кертис-күртүк черлерин дескилди чаап алдыр херек. Эртен чутгалаш ышкажым кай, Фая.

— Мен шуут-ла буюу бээр чүве деп бодум—деп, Фая аңалды берген. Бичи, таңдан думчунун бажы артыңа-ла дериңди келген.—Халаң-тыр! Ам канчарары?

— Анаа буюу каарга дески эвес, буюуегер болуп, көр даан. Каттап кылдыр болган-дыр.

Фая арай эгенип, «печка-ла малгаштап турарым кай» кылдыр болганган.

— Евдокия Прокофьева, мен печка малгаштап, шыла чүп көрөйң. Ону мен эки кылдыр-дыр мен.

ӨӨРЕДИЛГЕ НОМНАРЫ

Өөрөдиге чымы тегеги, Школадчылар чыгы дыйтангылыгына кирип, Чо өөрөдиге чымыга белеткелдер чогуу турар. Оа белеткелдерге хообаштыр област типографиязын кымыр ажылаары база-ла улуг. Ылангыя амыг уезе келер өөрөдиге чымында школарга ажылаар чыа өөрө-

парлаар болгаш дептерлээр цехтер дун-хун чокка ажылдап турар. Типографиянын парлааны 6 яны өөрөдиге номнарын ам магазинерде салгылап алызын. Оларнын ишинде 2-ги болгаш 3-ку кыластарнын арифметика номнары, 4-ку класска төрөз чыга ному, 5-ки класска төрөз литература ному болгаш геометриялык болгага номнары парламенттин үнгүзүз. Өөрөдиге номнарын белеткен үндүрүнгө ном үндүрер черин ажылаачылары, типографиянын өрүкчүлери, корректорлары, паракчылары, дептерлээчилери күш-ажымы салышыкыны кирип турарлар. Ылангыя типография ажылчынары Герасимова, Заворотная, Горбунова, Коршунов, Мальцева, Мешакова болгаш оон-даа өскө эштер эки ажылдап турарлар. Номнар эки советтер дептерлээр цехти таварып эртер. Оа чех ажылды тегиниз дүргөдөр, шымыры экижерде талаш-биле мурнакчы болуп, коллективтик цехтер арасында шкичи кымыл тугу тулар. ЧУРУКА: эш Косицеваны удуртканы бригадыннын өөрөдиге номнарыннын даштык карттарын белеткен турары.

Сөзү болгаш фотоу В. РАЧОВСКИЙНИИ.

ДОПЧУЗУ-ВИЛЕ

Курорттун эмчилери

«Челер» курортунга баштай келдериге кадымын байламы илдим эки өвөс турган. Иччала-даа мында ажылдап турар эмчилерин ишти кадымынды дыйтангылыгы дээр эки салгып салышыкыны ачтырды, чүте мөөн өвөс, а өскө-даа дыйтангылыгынын аары өкилди күш кирип, дыйтанын турарлар. Ылангыя курорттун улуг эмчиси Лидия Георгиевна Басханованын болгаш улуг эмчи сестрамы Раиса Андреевна Балезановна чүтүлдүтүп ажымын эки билер бис. Олар дыйтангылыгыга элек, маңа канчаар эмнелири, дыйтангылыгы үргүлчү чугулап берип турарлар. Дыйтангылыгыга хун бүүрү аш-чеми таарыштырып чыры кончук чуугула, ыччангаш Лидия Георгиевна биле Раиса Андреевна олар чечкиндиге үезинде бистерни көп көрүп, чечкини шымыры хымыл, кымыл кандык чечкини берип болуптур. Чочу долав ажылдакчыларыга өмүлөөлдү турарлар. Эйт, сүт, саржа, ногаа айыма-биле кымыл чечер биске кончук таарычалык.

О. БОРБАК.

Белеткелден хамааржыр

Концерттик эки шымырлы болуп оон баш бурунгаар эки белеткелден хамааржыр. «Х Улуг хурал» келсе ажылдагы артыктын бот-тынгыты уран чүтү болгунун эки шымырлы сөөлү уезе концерттери эки белеткелден үндүрүп турар аларын. Концерттин номерлерге кирер чүтүлүрүн паванын чогааткан, болгунуң белеткел өөрөдигелеринге шыпал ай турар. Эң шыпалтынын номерлерин база каттап хымыян, оларнын чечкенирин айтып, элп-чазал ойнаары-биле күндөдигелерге дагып турап калдыр турмуштуган.

Чоокта чыа колхозтун ажыл-агыйнын чартык чыл түнөөлөрүн болгаш мөөн сонгаар сорулгаар дугайын чугулашкан хуралга аймактар конциерт көргүсүркенер. Конциерт программаны бо улаза турмуштуулган хай болгаш шымырлы болгаш өрүктүрүчү сөзү болгаш «Коммунист аймактар бригады», «Партия алдар», «Тайынны күжү» деп арларын янги ир болу күсүткен. Кичи эмгелгизин повары Дус Мельберг «Чоураа», «Игана» деп өвөс мөлөри, трактор паратынын принциптери Көмбү Шире-Базар «Арагань хораз», «Каарган болгаш дилги» деп баянларын эки күсүткен. Бот-тынгытыр ырмакы аймактар Седенбек Таия биле Кара-оол Тумат оларнын мергендиги мөлөриин база демгелээр херек.

Б. БАГЫТ-ООЛ. Улуг-Хем район.

„ВЕКТИН ЭГЕЗИНДЕ“

КИНО

Бүтү дегергеини ажымы чыныгыны баштыгымы болгаш баштыкы, Бюжунети партиянын болгаш Совет курулушун ишчилеринин Владимир Ильич Ленин бүтү деништелгик кичи төрөгелерини чүрөгө келсе мөнгөин-биле аттар.

XX болган XX чүс чылдарнын кымылаарлашкан чылдарымы Европуга болгаш Азияга кызы-дезини чоруугун чөлөгөжик турган хаан-ныг чыктык күжүбөр сорулгамы Россиянын аймак пролетариатынын күвүтүгө төмү тургустан. Оа болза кымыл-даа чүтүтүн пролетариатынын мурунуга түрүп көрбөзүз улуг революшчу сорулга болу деп түвөни Владимир Ильич болупун чыныгы кичилерини шагда-ла мурун болуп турган. Оа элч сорулгамы боттардын дээр Владимир Ильич чыныгы кымыл чорууду турары «Мосфильм» киностудиянын үндүргөн «Вектин эгезинде» деп кинодун өрүктүлөр көрүр.

Улуг кичини — В. И. Ленинни өвүр-тевинни ооканта көргүсүрүз улуг болгаш харисалгалык сорулга көрүшүчүгөжүк. «Ленин Октябрьде» деп кинода эң-не баштай Владимир Ильичини ролюн артист Шукия дайгачык эки ойнаа. Артист Шукия Ленинни кымыл-таным, чүтүлдү алыны о дөвөс ойнаамы өвөрүчүт. «Боодт кичи» деп кинода Владимир Ильич Ленинни ролюн артист М. Штраух чечкинигин ойнааш, болупун сорулгазын база-да чедип алган.

Амыг уезе Ленинни өвүр-тевин совет болгаш даштыкы киноларда көрөз өскө көргүсүр. «Чүс чылдык эгезинде» деп кинода оон ролюн ойнап күсүлери артист Ю. Карюкова ойнашкан. Артист Карюковтур канчаар ойнаамы көрүсүрүчү Владимир Ильичини аймак болгаш улуг чочоно чылдарымын дугайын тур чечен-биле көргүсүр киноларда артистерин ойнаар ролдарымыл дөмөйлөп болурлар. Шымыл-ла, Владимир Ильичини кымылаа-даа билингир, эртим аймак-таным, чүтүлдүрүн аямы бо кинода база эки көргүсүтүр.

1895 чылдын декабрыда «Демиселдик өвөлдү» деп политиктик эмгелди үлдүрүп турганы дээр В. И. Ленинни ханымын чыгаа 14ый иштинде кара бажыныкан. Оон сонда-ла Миусуискике шолуугурун. Надежда Константиновна Круглицы революштур (болында-артист В. Сигал) ажыл-өрүктүлөрү дээр 1898 чылдын чыныгында Уфа хоорайыга шолуугурун, оон сонда-да алай деп турган Миусуискике сүтүрө шиктиртири алган.

Надежда Константиновна азымы Елизавета Васильевна-биле (ролюнда-артист В. Обухова) Красноярскиден пархоод-биле Миусуискике

чорупкан, сүт салгыт берген-биле чедип чалганар. Иччала-ар калар Швейцарияга келгилерий алдында дагытгы чедип көрүр. Владимир Ильич мичан амык чөүрү баста болур. Надежда Константиновна оон чүртүп, ажылдап турган өвөлини, бижөөн чүтүлери болгаш көмүчү турган номнарын өвөрүп, оон-биле бир чөтө калы чүртүп турар кичилер-биле тавымык эгелөө. Владимир Ильичини өзөөр үр мансаар...

Бо кинодагы уезе чедип дамы улазын биле алдындагы биске дузады ий таварыгыны көрүп көрөлүңер. Владимир Ильич биле Надежда Константиновнанын учура-кышымын эки көргүсүр кинодагы улазын биле алдындагы өргөжөк чугула турган. Кинода од учура-кышымыны болуптур болгаш шымы көргүсүр: денертен экил ажыттымы бээр. Владимир Ильич кирип көрүр. Надежда Константиновна амаа улук чүтүрүп келген, хуснактык алаар «Боодт!» деп азымы, оон колонуга чыгып өргөлөшүр салыр.

Оон сонда дамыктын сеткил-салгымы ооктурган, Надежда Константиновна элөөн аткаар блза берген, хукултүтүн көрүп тууу-тууу: — Паа! өскерленини ала дээр.

— Иччамай канчаар, Агаарлап, амант ту мен. Оон май... бичин өрөнүп ту мен. А сен амант чедип келиңи?—деп, Владимир Ильич «Р» деп үкүтү бир азымы аламышан, дүргөн-дүргөн айтыра аламыштаар. — Хем кыры туманын, чүтүлдү көрүп чалдым.—деп, кал-ла чүтө од болган ишван Илья харылаар.

Байгытын бо таарылга Владимир Ильичини хуралда амыдыралында бо чүтүлүгү көргүсүр. Бо кинода Владимир Ильичини революшчу аймак-өрүктүлөрүн, шылуулду эки өвөр-биле учуражышымын база-ла көрөз бис.

«Хар додан-майктып уруп турган. Оон денертен деп калып өгөдөр. Шыдыре дүмү ишван-ишван эстегилеп, сактырса, чыа чылдык эл-ырмазы болу дөдөлөгүн кирип дүй алы берген ишван сагылаар.

Көскө болганын ажык-шыканы аларга оутурганар дозаны түрүп көрүр. Иччала шактын 12 атымыкыннын арманына келип үезин партианын туругулуларынын ойнаарына кинодан көрүп мансаар.

— Чаа чыл-биле, эштер, өнүкүрө! Чаа үүтү келген чүс чыл-биле!—деп, Владимир Ильич өнүкүрөгө сеткил-салгымын дайымышымы-биле байыр чалдыр. Оутурганарын бисим «Варшавяныкы» ылал эгелер бээрде Старков гитар-биле үеп турар Владимир Ильич дээр-бээрларымы ылал турар. Мөрүн үе кирибээр Владимир Ильич кымыч деп чугулаар:

— Революштурдун орнанышын түтүсүткан, хаанын Россияны үстөгөн күлү алгара тулуттаны бис. Шак илдим көдүрүшүкүңүз үеде революшчу оюнуңу «Искра» деп алап алдырып дугуракты алырар. 1900 чылда шылуулгенин хураганы төгөн, Ленинни улуг хоорайыга чурттаары чөтүрөгөшөр, иччаланга ол Невос хоорайымы шыпып алыр. Пекотон өскө баязын чөтүрөгөшөр-лаа болза, Владимир Ильич улуг хоорайыга бүүрү чөрүп калы турар. Улавамы Ленин дамыкты пашыртып тын алган, Швейцарияга В. Г. Плеханов-биле (ролюнда артист—И. Анненков) учуражыр.

Уула бир чыл болгаш Минин хоорайда «Искра» революштурдунга Надежда Константиновна чедип кээр. Революштур секретары аларга Надежда Константиновна солтүлдү чүтүлери бо-ла көмүчү олтураар. Бир өн дамы улагы чүтүлдү көмүчү чөтүрө, мында XX чүс чыл эгелөөн, од болза Россиянын төлөгүчүгө түрүп көрбөзүр революштур ааргылаларын чүс чылды болу деп бижөөн болган. Оа чүтүлдүн аламыда «В. Ленин» деп таарымын ат салган.

— Кымыл ол?—деп, Надежда Константиновна Владимир Ильичини деп айтырар.

— Оа мен-дир мен, Назя.—деп, Владимир Ильич бочу, өтүлү харылаар... (Ленинин фамилиямы Ульянов болгай, Ленин деп псевдонимин эгелешинин баштайгы үезин од бою турар—Ред.).

Бо кино өрткөн чүс чылды амыг үе-биле түтүн харылаштырдылар. Владимир Ильич Ленинни революшчу марксистик партиянын түтүгөсү сорулга-биле төрөгөтүк болгаш орнанышын ажылаары чөтүлүн турганы төлөгөй көргүсүр кирип чоруктерин сеткил-салгыныга таарычалык.

С. ТӨГҮС-ООЛ.

Ажыл демниг, амыдырал хөглүг

Сурагалык Мейгеринин Кыз-Хемте карген амынды үстүндө мрак өвөстө чыа туралга чедип келивяс. Мөөн мурунда эң чыткан шыкыта чыа бажын тургушкан. Оон чоогунда сөдбөргө болган талдар чымыда хөй майгынар даштыкы берген. Тургал чоогунда шөл ам тарва шөлү болу берген.

Сарыг-Сентин орумак школамын-га өрөнчиктерин бүтүрүгө бригаданын орнаныштары-биле «Октябрь 14 чымы» колхозтун баштаар чери 86 га шөлү ама бажылган берген.

Чаа шөлдө аймак ээлериин солун болган хайышыкымын ажыл-ижи хайыккан. Трактористер Гена Колмазов, Коля Потилицкин бүүгү уластоку аңдарар, алыңгиртөр, үезин чыгар акылдарын кылганар. Бригадын өскө келгүнери расадаларын өстүрө, парниктерге элек хомгалаар, үезинер чыгар, парни-чих, чытырчыкчалар болган өскө-даа чугула ажылдарын кымыл турганар. Ам 12 га кукуруза, 12,6 га кымыл-гас, 12,3 га сула, 10 га картофель, 7,5 га сула-ылаа хомулак культураны, 5 га чычак-тарва болгаш өскө-даа культурамын тарып дооскан.

Агрономия башымы Людмила Романова Никитианын удуртулгалары-биле өрөнчиктер удуртушканын баштайгы алыңгиртешкин чөтүрүшканын. Ажыл-херек бригадынны бүүгү келгүнеринге шүтүлүгүн чедип. Болдар сурталыга буталарын алган, сүт бандыган, уругула ногааларын салгып-чөвөнгар сугтарын, чамдыктары бок үнүштери ашпап тургалар. Базды, хирөзүн туткан болуң

кымыл эгелээрлер. Оон сонда шүгүм чыккамынга тургашкан, бөгүн дамы, кыла чүтү кымырын хуваалдызын алырлар. Оон сонда эртенги чөм, ажыл.

Кухняд ак халаттарын келипкен анымын ажох Дус Иванова биле Ира Полизова поварап, өвөрүн чегерип турарлар. Хестер алап аян туткан, хөвө шыккан ногаан шыкты арып-сылгы төлөвөзүлөгө өвөрүн белеткөзүн чөм шыккан эки аңдарын чөм кымыл турар.

Ажыл шакы субботада эрте доолуган. Анык ажыл-ишчилер хосту шакын спорт, уран чүтүлдү болгунериге идеяликте киржирилбеле эрттирип турарлар. Турникти, хол бөмбү ойнаа шөлү, стол кымыл теннизын кымыл ай, чык атлетиканын хөвөрлериге марш-дараарын эрттирип турарлар. Чамдыктары шымыраалан, аар шойлар кугурей, диск, колы өктяан турарлар.

Кежеликте туралга баян шыдынын армак бээр. Кежекии мөжжө өтүр амык назымын хөглүг ыларды чыгышканы үер. Оа болза шыкы Виталий Григорьевич Скороминни башталгызы-биле уран чүтү болгунерини киржикилерини ам болуп деп турар конциерт көрүлдүгине белетке кымыл турары ой. Ажыл-иши бо оолдар, кыстар бильдеткамында солун номнарын бижигип алган көмүчү олтураарлар. Өрөнчиктерин бүтүрүгө бригадында амыдында 32 кичи доктамын ажылдап турар. Амыдырал, ажыл мында хөглүг, эки чөрүп турар.

В. БЫШТАН-ООЛ.

ТЫВА ДЫЛДЫН БАШТАЙГЫ ШИНЧЭЭЧИЗИ

(В. В. РАДЛОВТУҢ ТЫВАГА ЧОРААНЫНДАН БЭЭР ЧАД ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА ХОЛБАШТЫР)

Мурут-ла 100 чыл бурунгаар, 1861 чылдын июль айымы 4-тен 7-ге чедир, Тыыванын барымы таланында Кара-Хөл чоогунга тываларнын аалдарында дөрт ховук иштинде шыларганга өрү артемден төрөкөлог академик Василий Васильевич Радлов чоран.

Иччан тыва улус маньчжур-кыдат өжөкчелеринин, чүрү иштинин дарлакчыларынын аар-бөтө дарадымын адынга турган үези болур. Байлашкымы Тыва чүртүп иччан богда хаанын өчүтү кымыр чардлаан турган. Тываларын төрөз дилдыгы иччанга бижип чок турган, школа, эртем-сургуула деп чүвөниң сураа беини турбуан.

В. В. Радловтун Тывага келген кол-ла сорулгазы болза тыва улус-тун дымын (оон болупун аламын) богура алгыра, Саян чугаанын) шинчилеп көөр дээр болур. Кара-Хөл чоогунга эрттерген дөрт конукта маалылар дугайында ийи тыва тлод, дөрт ирчи тыва дылга бижип алган. Оон ийи үр турар дөргө ук чевөниң дүжүтөтери амаа чөлөшөрөвен. Бир эвөс В. В. Радлов алаа оон-даа үр турган болза, харын-даа Тыыванын дөлөгөрөчө улам ханылап кирер алгалы болган болза, тыва дыл таланы-биле кылганандан хөй ажылды кымып каап болуп турган ийи.

Иччала-даа академик В. В. Радловтун чытан материалдары тыва дылды эртем элү-биле шинчилээрин эгелештиге үндөш болган. Дараазында чылдарда чыдынган материалдарын болупун номнарына киргереш шинчилеп ажылдарына ажыгылашкан. Иччангаш 1861 чыл—тыва дылды эртем таланы-биле шинчилеп эгелешинин баштайгы чымы болур. Тыва дылдын эртем шинчилээрин эгелештиге үндөш академик В. В. Радлов солган дээрин оон тодаргай көстүп турар. Иччангаш улуг эртемдеини адын бис бөгүн улуг хуңутул-биле сактып алды турар бис. Оа болза түрүр дылдарын шинчилээр таланы-биле шыларангай эртемден.

Могаг чок эртемдеини улуг хөмчөөлдүг эртем ажылдары эртемдеини адын фондузунга улуг үнөлтү салымышканы болур. Оа ажылдарын кезик-чамдымын алаарынн муруну чарымыда, демги көргөнивас тоолдарын бирозинден бир үндүтүп көрүп көрөлинер. Номчуктуга чүс чыл бурунгаар бижиттиген тыва чугула солун болгай. Тыва мате-

риалдарын В. В. Радлов эртем орус академиян трагширивияны-биле бижээн. Оон хөвөрин өскерттөй, амыг тыва алдынын үжүтөри-биле бижирөөс мындыг.

«Багай Чүрү» деп тоолдан үзүндү Кара сан атыгы хаан... көвөй этинг эрген көвөй малдыг эрген Таштында кул ашпактыг эрген ады Сегелен эрген. Кара сан атыгы хаан как сагыштыг эрген. Түнде малын көрүп кылшатп чогуу туру. Сегелен ашаг(тын) от хип туру. Көк перөө (көз көргө—Ш. С.) чыла эмес кургайгымын чаражы адым туру. Кара сан атыгы хаан көрөш чана берип туру ол калын алыскал туру Оа аа чаткан (четкеш—?) аарыг пенн туру... (аары бериптир—Ш. С.)

...Канкы Чүрү теп кемге Сегеленин ашарып кабылып туру... Тыва чугааны эң-не баштай эртем шинчилээ-биле бижэени олдур. Оа хирезинде өстөрин, оон иштинде үнөрини В. В. Радлов ылап шымы көргүзүп шыдааны бо үндүндү көстүп турар. «Күчүттүм Модун» деп тоолдан үзүндү

Күлүг Эртинге өгөздү: —Күчүттүм Модун чангыс думнама Эрген Ноэун урунуну кудалак чедим Сербитте хаан өгөздү: —Мен урунуну сөп перөөс мен—теп туру. Сербитте хаанын темир көркөк Адын пагаан алган поду улуг өдүн от хымыл-алгаштын одаргалан улуг бер туру... Бо үзүндү амыг тыва дылдын эдлекчины кандыг-даа немезде тайылбыр чокка билип алыр. Чүтүлдө чамдык өстөрүн дыйнамыр аайы-биле бижэе, амыг литература дүйлөн арай өскө.

В. В. Радлов бижип алган «Багай Чүрү», «Күчүттүм Модун» деп тоолдарын база мрларын болупун хөй төмүтү «Түтүк аймактарын чон литературазынын үзегерери» (СПб., 1866, т. I) деп номунга паралан. (Оон ийи, ол аа ажылдын IX томунда Н. Ф. Катановтун чымып бижэеш. огулдуруп каан тыва материалдары кирген. Ону 1907 чылда паралап үндүргөн). 1882 чылда Лейпциг хоорайга немец дил кырынга В. В. Радловтун «Сонгу түтүк дымдарын фонетиказы» деп ажымы үнөш. Уа ажылда тыва дылдын үр түрүзүнү база көрүп турар. Эң ылангыя өскө түтүк (алтай, шор, хакас болгаш өскө-даа) дымдар-биле демгелээрге, тыва дылдын фонетиказын оона-

сонургал-биле дыннааннар Кымылдын башкы институтунун элчын студентилер, башкылар болган өскө-даа кижилер шыгырт доолду алдырдылар. Оа хун институттун чыламын доолду Кыргыз ССР-нин Эртем академиязынын өлкөдөшч И. А. Батманов «Орхон-Енисей бижиктин тураккалары» деп лекцияны көчкөшч. Орхон-Енисей бижиктин тымызымын, ол бижиктин таланы-биле шинчилээ ажалмык дугайын кырдис академик чугулаан. Академик И. А. Батманов Орхон-Енисей үезинчи чамдык көжжөрлөрдө бижиктерини көчкүр, оон төвөү таланы-биле үткөшкөн тайылбырларын. Лекцияда олуржыкчак академиктиң чүвөзүн үзүе сонургал-биле дыннааннар. Тымын эрте бурчуу тоогузун шинчилеп өрөнкирге Орхон-Енисей бижиктин улуг өжүр-дузалымын алышканын, ол бижиктин тураккалары чөп-чөргө, оон иштинде Тыва автономичүг областын дөлөгөрөчө илереп шинчилеп турарын чугулаан. Бодунуң лекциянын төмүчүтүндө академик И. А. Батманов Орхон-Енисей бижиктиң көжжөрлөрүн, халаларын эртем таланы-биле шинчилээрлик эртем ажымын боттандыгыр турар организачылар, чөп-чөргө партия, совет, хоскомна, профессионал организачыларын, ол шыккан ажыл-агый орнанынын, бүүү хөй-ниатнын улуг дуза чедирал болупун чугулап дөдөгөлөөн. К. СУТТУГ-ООЛ.

Байырлал болгаш сорулгалар

Он чыл, бо үр эвөс кыска үе. Иччала-даа колхозту амыдыралды күштүгү чалган, ажыл-иштин шыпалы көжүлдүгүн Нарын. Качык ол иччала-даа чуртап чоран артыктын амыдыралдыга улуг өрткелден, улуг бажымын кылган. Оон бир көскү чүрөгчүлү—амыг Хөндөй-Аксый суур бо.

Бас сурга дежедиктей чөдө беркан бис. Колхозтун радиоэеини дамчытыр ол колхозтун аймактарын бот-тынгытыр уран чүтү болгунун киржикилериниң конциертин дамчыды, электростанциянын ажылдап хөдөлгөни, кежеки чөдү үеп келген шыккан, төдө дыңдалып турду. Улуг кымыл-дуңдүлү чыныда элээп каш машиналар чыкпай тургузуп калган, мында хөй улус өмөшөөн. «Коммунизм чөрүк» колхозтун 10 чыл өнө дөдөлгө эртеринерге киржи дөш келген алыңгыр-даа, колхозчулар-даа мында чымыл келген турганар.

Клубка улус дөлдү олуржукан. Колхозтун он чыл өвүнү байырдышкиннерге дамышкан, колхозтун мөөн сонгааргы ажыл-херектерин башкарып чоругурагы, социалистик хулаалгелерини күсүдеринге организакчы ажылды улам-на күштөдирери чугула. Малдык чаш төлү ажып алыр ажылды четлес орнаныстан турганандан чүс баш малга онааштыр чаш төл мажгал алдында ам-даа чидиргилер бар, уквоа сайырардымын оожум, малдык өжөктөгүн зоотехниктиң негелделерге дүштүр чорударында чөтөстөр база бар. Мал ажылдарын кылдырыга колхозчулар Ширини Чоолу, Нам-оол Мөнгө, Шахта, Ширини Отчур, Каваа, Кенден, Барым Арагыча, Балдырг олар эң-не илдекейлери ажылдаар.

Колхоз мал ажылынга улуг чедикшинерин чедип алган. Хойун баш саны чыл-бүтү өгүп келгениден ам колхозтун хөй 19 муң ажыл турар. 1960 чылга чедер колхозка хаан өстөрүн херекке албай келген болза, ам колхоз 135 хаванын өстүрүн өгөлөөн. Маймын бода мал, чымы, өшү, теше малдын баш саны база-ла көвүткөн, олардан кирип ай турар ортуга элбөкшөөн. Болхоз чыл-бүтү хуруне мурунуга алган хулаалгелерини шымаанда күсүлдөп келген. Он чыл мурунда колхозтун ниитилештирген бүтү чүзүн малы чүрт иштинги улазалы турганыдан амыг үезе хөй-вүн 65 хузун, чыгынын 56 хузун, инектин 42 хузун, өшкүчүн 30 хузун эки шымырын уксаала-

ры-биле хайыккаштырган. Нарынга мал ажылды-биле кады чөтү ажымын сайырардынын таарычалык аргалары бар турду-ла, чөп ажылында кичөөлөй салгып турган шыны өвөс практиканын колхоз ам ушугар. Бо чылда эгелешкө келсе ажыл-агый культурамын болгаш кукурузанын тарылымын улам-на калыбрал, өрткөн ажыл-агый чымынга дөтөөргө, тарыла шөлү барында үш катта көвүдөөн.

Малдын баш санын өстүрүп, оон продуктуну ревулудер таланы-биле ара-луржугуламы малчынар көвүлдөп турар. Хойжулар Эрин Серин, Сагаачи Соия, Бачык Балыр, Биччанан Сурун, Хорун Лумут, Ширинидий Лопсан, Намчот Кыргыс олар «Коммунизм чөрүк» колхоз тургустундан бөрү мал ажылынга үзүлгөт чөк ажылды келгелер.

«Коммунизм чөрүктү» ажыл-агыйында чедип алдыган чамдык көргүзүлери мынды-дыр. Оа чедикшинерге дамышкан, колхозтун мөөн сонгааргы ажыл-херектерин башкарып чоругурагы, социалистик хулаалгелерини күсүдеринге организакчы ажылды улам-на күштөдирери чугула. Малдык чаш төлү ажып алыр ажылды четлес орнаныстан турганандан чүс баш малга онааштыр чаш төл мажгал алдында ам-даа чидиргилер бар, уквоа сайырардымын оожум, малдык өжөктөгүн зоотехниктиң негелделерге дүштүр чорударында чөтөстөр база бар. Мал ажылдарын кылдырыга колхозчулар Ширини Чоолу, Нам-оол Мөнгө, Шахта, Ширини Отчур, Каваа, Кенден, Барым Арагыча, Балдырг олар эң-не илдекейлери ажылдаар.

Колхоз мал ажылынга улуг чедикшинерин чедип алган. Хойун баш саны чыл-бүтү өгүп келгениден ам колхозтун хөй 19 муң ажыл турар. 1960 чылга чедер колхозка хаан өстөрүн херекке албай келген болза, ам колхоз 135 хаванын өстүрүн өгөлөөн. Маймын бода мал, чымы, өшү, теше малдын баш саны база-ла көвүткөн, олардан кирип ай турар ортуга элбөкшөөн. Болхоз чыл-бүтү хуруне мурунуга алган хулаалгелерини шымаанда күсүлдөп келген. Он чыл мурунда колхозтун ниитилештирген бүтү чүз

КУШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

АМ ДЭЭРЕЗИНДЕ ШИТТИРЛӨП ШЫДАВАС

Хол бөмбүүнүн талазы-биле областтык бири-бирге маргылдаа июнь 27-де Кызыл хоорайның Гастелло атыг культура болгаш дыштанымга партиягы үргүлүлөөн. Бо шүттөлгөөндөрдүн 16. херэженирнин 7 командалары киржи турар. Олар командалары областтык бүгү райондорунда; а херэженер командалары күлө Улут-Хем, Биш-Хем, Каз-Хем райондордан келген. Бо чорук болза, күш-куягура болгаш спорт херэже анык эскен херэжене жөнү эске районнарда кара тутпайн турарынын херэжи болур.

Току районунун спортчулары ошолду келгеш, маргылдаанын үшкү хунуудан өтөп ойнош, баштайгы ийи учуражышкыга уттурган. Току районун командасы шыркак командалар-биле учуражышкынын чорукун турар болза, дээр командаларын деннегиле чедип болур арга ойноштарда бар-тыр дээрн бо маргылдаада көстүп турар.

Херэженер командаларынан үш хун үргүлүлөөн шыгыны демиселдерин түннелинде «Динамо» (Кызыл) беш учуражышкында чангыс-даа командага уттурбаан. «Буревестник» (Кызыл) ойнош командаларынын чангызына уттурган. «Спартак» үш учуражышкынын ийини тилеп алган. Чөөн-Лемчи алды оюнда 6. Эрэн 4 учуражышкында 6. Өвүр беш оюнда 6. Бай-Тайга 6 каттап ойнош 6. «Трудовые резервы» (Кызыл) алды учуражышкында 7 сан алган. Бо бөлүктө «Буревестник» (Кызыл) Барыш-Лемчи районун командалык бири чер дээр демисежип турарлар.

Хол бөмбүүнүн талазы-биле областтык бири-бирге маргылдаа июнь 27-де Кызыл хоорайның Гастелло атыг культура болгаш дыштанымга партиягы үргүлүлөөн. Бо шүттөлгөөндөрдүн 16. херэженирнин 7 командалары киржи турар. Олар командалары областтык бүгү райондорунда; а херэженер командалары күлө Улут-Хем, Биш-Хем, Каз-Хем райондордан келген. Бо чорук болза, күш-куягура болгаш спорт херэже анык эскен херэжене жөнү эске районнарда кара тутпайн турарынын херэжи болур.

Тожу районунун спортчулары ошолду келгеш, маргылдаанын үшкү хунуудан өтөп ойнош, баштайгы ийи учуражышкыга уттурган. Току районун командасы шыркак командалар-биле учуражышкынын чорукун турар болза, дээр командаларын деннегиле чедип болур арга ойноштарда бар-тыр дээрн бо маргылдаада көстүп турар.

Херэженер командаларынан үш хун үргүлүлөөн шыгыны демиселдерин түннелинде «Динамо» (Кызыл) беш учуражышкында чангыс-даа командага уттурбаан. «Буревестник» (Кызыл) ойнош командаларынын чангызына уттурган. «Спартак» үш учуражышкынын ийини тилеп алган. Чөөн-Лемчи алды оюнда 6. Эрэн 4 учуражышкында 6. Өвүр беш оюнда 6. Бай-Тайга 6 каттап ойнош 6. «Трудовые резервы» (Кызыл) алды учуражышкында 7 сан алган. Бо бөлүктө «Буревестник» (Кызыл) Барыш-Лемчи районун командалык бири чер дээр демисежип турарлар.

Хол бөмбүүнүн талазы-биле областтык бири-бирге маргылдаа июнь 27-де Кызыл хоорайның Гастелло атыг культура болгаш дыштанымга партиягы үргүлүлөөн. Бо шүттөлгөөндөрдүн 16. херэженирнин 7 командалары киржи турар. Олар командалары областтык бүгү райондорунда; а херэженер командалары күлө Улут-Хем, Биш-Хем, Каз-Хем райондордан келген. Бо чорук болза, күш-куягура болгаш спорт херэже анык эскен херэжене жөнү эске районнарда кара тутпайн турарынын херэжи болур.

Току районунун спортчулары ошолду келгеш, маргылдаанын үшкү хунуудан өтөп ойнош, баштайгы ийи учуражышкыга уттурган. Току районун командасы шыркак командалар-биле учуражышкынын чорукун турар болза, дээр командаларын деннегиле чедип болур арга ойноштарда бар-тыр дээрн бо маргылдаада көстүп турар.

Херэженер командаларынан үш хун үргүлүлөөн шыгыны демиселдерин түннелинде «Динамо» (Кызыл) беш учуражышкында чангыс-даа командага уттурбаан. «Буревестник» (Кызыл) ойнош командаларынын чангызына уттурган. «Спартак» үш учуражышкынын ийини тилеп алган. Чөөн-Лемчи алды оюнда 6. Эрэн 4 учуражышкында 6. Өвүр беш оюнда 6. Бай-Тайга 6 каттап ойнош 6. «Трудовые резервы» (Кызыл) алды учуражышкында 7 сан алган. Бо бөлүктө «Буревестник» (Кызыл) Барыш-Лемчи районун командалык бири чер дээр демисежип турарлар.

Хол бөмбүүнүн талазы-биле областтык бири-бирге маргылдаа июнь 27-де Кызыл хоорайның Гастелло атыг культура болгаш дыштанымга партиягы үргүлүлөөн. Бо шүттөлгөөндөрдүн 16. херэженирнин 7 командалары киржи турар. Олар командалары областтык бүгү райондорунда; а херэженер командалары күлө Улут-Хем, Биш-Хем, Каз-Хем райондордан келген. Бо чорук болза, күш-куягура болгаш спорт херэже анык эскен херэжене жөнү эске районнарда кара тутпайн турарынын херэжи болур.

Току районунун спортчулары ошолду келгеш, маргылдаанын үшкү хунуудан өтөп ойнош, баштайгы ийи учуражышкыга уттурган. Току районун командасы шыркак командалар-биле учуражышкынын чорукун турар болза, дээр командаларын деннегиле чедип болур арга ойноштарда бар-тыр дээрн бо маргылдаада көстүп турар.

Херэженер командаларынан үш хун үргүлүлөөн шыгыны демиселдерин түннелинде «Динамо» (Кызыл) беш учуражышкында чангыс-даа командага уттурбаан. «Буревестник» (Кызыл) ойнош командаларынын чангызына уттурган. «Спартак» үш учуражышкынын ийини тилеп алган. Чөөн-Лемчи алды оюнда 6. Эрэн 4 учуражышкында 6. Өвүр беш оюнда 6. Бай-Тайга 6 каттап ойнош 6. «Трудовые резервы» (Кызыл) алды учуражышкында 7 сан алган. Бо бөлүктө «Буревестник» (Кызыл) Барыш-Лемчи районун командалык бири чер дээр демисежип турарлар.

Хол бөмбүүнүн талазы-биле областтык бири-бирге маргылдаа июнь 27-де Кызыл хоорайның Гастелло атыг культура болгаш дыштанымга партиягы үргүлүлөөн. Бо шүттөлгөөндөрдүн 16. херэженирнин 7 командалары киржи турар. Олар командалары областтык бүгү райондорунда; а херэженер командалары күлө Улут-Хем, Биш-Хем, Каз-Хем райондордан келген. Бо чорук болза, күш-куягура болгаш спорт херэже анык эскен херэжене жөнү эске районнарда кара тутпайн турарынын херэжи болур.

Току районунун спортчулары ошолду келгеш, маргылдаанын үшкү хунуудан өтөп ойнош, баштайгы ийи учуражышкыга уттурган. Току районун командасы шыркак командалар-биле учуражышкынын чорукун турар болза, дээр командаларын деннегиле чедип болур арга ойноштарда бар-тыр дээрн бо маргылдаада көстүп турар.

АНТУАН ГИЗЕНГАНЫҢ БИЖИИ

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Конго чактык башташы Антуан Гизенганын Каттышкан Национал Организациязынга чорукта бижиниң текстизин КНО-нун секретариаты тараткан.

Бистер болза бизиң хамаарышпас чоруктузун бирги чылымын төчүзүге коюшуп олур бис деп ол бизикте чугаалап турар. Ол 12 айлар Конгогун төөгүзү болгаш адны ханга боран дыка хей халаптыг месилдежишкннер-биле демдеглеттирген. Ол бүгүн соксадыр учурлул. Патрис Лумумбаның мырнай өлүрүне чедир-ле оң-биле кады чоруп келген бистер болза, бүгү Конго национал эптежилген чогумчалык байдалыга хоойдулук чорукчу бүгү-биле эгиттиип келген турарын чедип алдырыга бүрүн шиттирлил турган болгаш бүрүн шиттирлил болуп артып-даа турар бис.

Чогум-на шак ону удурулга болдурган, Каминаның нейтралдык зоназына парламента чылыдырыны элэн каш неделялар мурунда са-налдан мен. Мээң туружум дуга-йында ол медегилге дээрги Касабу парламента Леопольдивиче чылыдыр деп санал-биле харыс-жула. Мурунку хевээр нити дугу-рдулары намдадырыне чүткүлдү удурулга болдурбушаан, парламен-тин Леопольдивиче чылыдыры болдуруп болурунга хамаарышкан байдалдарын эрге-чагыралар-биле болгаш КНО-биле чугаалажып көр-үзү дээр талызыра КНО-нун кам-галалы-биле Леопольдивиче чорук-чу мен. Бистиң парламет төлө-зери Кыска КНО магадылаан турар учурлул бүрүн айыл чок чоруктуң

Бистер туружувушту тайылбырлаан бо медегилдерин соонда, бистиң шын сеткилдизине база эргелээш-кинни хоойдулук чорукчу үндөзлөш үргүлүдээр дээр бистиң күзелви-кым-даа маргышкы шыдаас. Бист-ия кара чангыс кузеливис — на-ционал чангыс эптик казананы каттап тур-гакан корум-чүрүм ол.

Конгогун төөгүзүде бо берге ой-де бо шиттирлил медегилде бистин үлүг удуружувус, национал маадыр Патрис Лумумбаның ат-алдары бол-гаш тураскаалы дээр кылып тур-мен.

Мурундагы бүгү-ле чүүлдерин ба-рындаааан, чак болза национал албан черлерин каттап тургузар хе-реке ур-түндөлдү кады ажылда-жылга дугайын Каттышкан Наци-онал Организациязыдан дилди: хоойдулук чорукту, бот-болун бил-чирин болгаш национал дүлжүгени каттап тургузары-биле болдуруп кү-женишкннерин үргүлүдээр деп шиттирледи; бүгү-ле конго шериг албаныларга республиканың бүгү дедискериңге бүгү-нитти өршөт-келдериле чарлады деп бизиктин түннелинде чугаалап турар.

Бүрүн айыл чок болурун ханды-рып турар байдалдарын КНО тур-густары билек-ле Леопольдивиче чоруктарына бистиң парламет тө-лөзериывис беле.

Чурттуң национал хамаарышпас чоруну, чангыс эвип болгаш оң де-вискериңин бүрүн бугун болурун канды-даа карыганын үндүрүп тур-гаш, камгалар арттарынын бүгү ха-маатыларың күзеп турарына чак-зак бүүрээр.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА (СЭТА). Полшаның Каттышкан аймактын партизаның Топ Комитетинин VIII пленуму июнь 26-да Варшавада ажыттыган. Пленум улус советтеринин ажыл-чору-дугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Пленум улус советтеринин ажыл-чорудугаанын улам ийи хөгжүдериңин кол углавышыкынары дугайында айтырыгын чугаалажыл турар.

Анголада демисел үргүлүчүлөвишаан

ПАРИЖ (СЭТА). Ангола патриот-тар постугал колониаторларын эзээркек өзү-турумуна уду эрес-маадылгы демисели төгүлүчүлөп тур-ар. Колонилисти эрге-чагыралар Луанлайн чортулп турар бүгү-ле телеграммаларын арастаныгы өзү-биле хуруттап турбузе, ангола пар-тиянарынның дайынчы чедипш-киннеринин дугайын дегелей хуң бүрүде дыйнап, билип ал турар.

АФП агентиледин дыйналымынан билдинип турар болза, анголада-лар илангыч түрттүн соңгу районы-наында илепкейил дайыдажыл тур-ар. Чоокта чаа анголатылар Маке-лал-ду-Зомбудан келген постугал ша-жылакчыларың үлүг отрядын ийи удаа атакалаан. Чуртатчалык Ка-гола ступ дээр кадыг-дошкун ту-чушкунарын чорудулазында партизаннар ийи көвүрүтүнү уутул-гач, чок кылган. Оон ийи-ле Макозо-ла ступке кирген бүгү-ле оруктары олар база каттап бүүрээр алган.

АФП агентиледин корреспонден-тизинин сөзүн өзүгөө алдыра. Луан-даның соңгу талазыне 100 кило-метр хире мөкчү турар Амбозо рай-онда байдалга эрге-чагыралар кон-чүт дүвүрөп турар. Ново темге кө-вүрүтүнү чок кылган, тура халыкчы-лар боттарынын контролун ол рай-онуну шүтүзүндө тургускан. Тус-черин колониаторлары-биле илеп-кейил кады ажылдап турган хааны Джинганы тура халыкчылар өдүргөн.

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ АЛМА-АТАГА ЧУГААЗЫНГА ХОЛБАШТЫР

«Россия АКШ-ты эртер»

ЛЕИ. (СЭТА). ССРЭ-нин Ми-нистрлер Чөвүленини Ларгазы Н. С. Хрущевтин Алма-Атага чугаазы И-ллага үлүг сонугураалы болдурган. Н. С. Хрущевтин чугаазынын дотчу-лалы солунаар: «Хидаустан таймс» — Россия 1970 чылда АКШ-ты эр-тер. «Хидаустан» — Чепселениши-нин бүгү-нитти дүжүдериңин эрге-жөк чугаазы Хрушев база каттап дегемлеген туо». «Нав бхарат

Улустарнын эрге-ажыктарына

АФИМ. (СЭТА). Н. С. Хрущевтин Алма-Атага чугаазы Афинаның парламента улуг сонугураалы-биле ут-таш.

«Буржуазиянын «Вима» дээр су-рагалы солунунун бижип турары болза: тайбын жожа-хөлөө догу-нашкын болгаш бүгү улустар-биле майырадыл харылааларын хөгжү-дери совет дашкы политиканың чингине шүтүмү болур дээрин Хру-шев база каттап баштайды.

«Орус политика өскерилге чок: чепселенишини дүжүрө». Герма-ния-биле тайбын көрөзүн чарары болгаш берлин айтырынын шиттир-лөө болур» дээрин «Батимени» со-дун айтыган. Хрушев кыкка-даа кыжымай, болдуң үгелделериңи кыкка-даа дегевиң турар, ол үгүл-гө чугаалажышкыны күзеп турар. Орустарын даштыкы политиказы-

Ныдат солуннарда

ПЕКИН. (СЭТА). Казах Репуб-ликамың болгаш Казахстаның Комму-нист партиязынын 40 чыл болган оюнга тураскаал болдурган байыр-ладыг хуралга Н. С. Хрущевтин Алма-Атага июнь 24-те чугаазынын дотчулалын Пекинни солуннары парлап үндүргөн.

БОНН ЭРГЕ-ЧАГЫРГА ЧЕДИП АЛЫРЫН КЫЗЫДЫП ТУРАТ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ге чедип кел-ген НАТО-нун кол секретары Стик-керин барымын-герман чакы-биле чугаалажышкынары июнь 26-да Боннга федералдык кышларын ал-бан черилде өгөдөн. Үш хунуң чу-валажышкынарынын программа-зында: кылдыр Аденгауэр-биле, ГФР-ниң президентизи Либке-биле, ор-алакчы кылдыр Эрхард-биле, кама-талык министр Штраус-биле, даш-тык херектер министри Бретан-биле болгаш министр фон Меркал-биле бе-седалар болур деп турар. Кылдыр Аденгауэрин сөөлүг үлө чангыс удаа эвес негеп турганы «НАТО-ну политиктиң чазарты организацты-нын» дугайында айтырыг чугаала-жышкынарынын планынга бири черге турар апаар деп «Ди вельт» солун дыйнадып турар.

Ол негелделерин уткамы түлөп дээрге НАТО-га, хамактын мурун-да ол шериг бөлүгеленишинин киржикчилери барымын европейк чурттарга хамаарыштыр болдуң тургаштары куштөдирерине Бон-нун чүткүн турары болур.

Англиянын экономиказы бирде-гиз бузулувишаан бурунгаар дап бээр, бирде делир чылар, чам-дыкта харын шуут шамчөвиң ту-руп бээр үрелик, эрти автомобил-биле дөмөйлөп болур.

Чуртун экономиказын байдал-дын үнөп өөрдө Англияда, хам-кыктын мурунда бугурулгениң кол адрымынын бирези болуп автомо-биле туудушкунун кычкытылган ап турар. 1957—58 чылдарда автомо-биле туудушкунуң бугурулгениң шөолот эвес бедик денегиле тулар арганы бертегени болгаш чылаш чок болу бээр кризистен чурттуң тынын ал-ганын англи буржуаз экономикастер үргүлүчү-ле сактырына шыктар.

Иччалажак автомобил бугу-рулгелеринин ажылчынарына өртк-кен чыл өзүлү-ла берге чыл болган: оларнын дыка хөйү ажылдан үндү-рүккен, өскери ажыл-чөвүдериңи кызыртгаш, өзөөлеткен ажыл шак-тың неделяжы шиттиртерген.

1958 чылда-ла сүддө туудуш-кунуңа эгелээң бугурулгениң күд-дулашкынын үргүлүчүлөп турар. Эртен чылын Англияны сүдөөвөр-леринге ай бурзулгө бугурулгө ортума-биле 108 муң бутто-регистр тонна болуп турган. А бо чы-лың сүддө туудушкунуң бугурул-гени январьда 44 муң тонна, фев-ральда 92 муң тонна болган. Чаа сүдөндүрү турары-биле салып өтө-лөөри оон-даа дора байдалда: эр-кеч чылын Англияга ай бурзулгө ортума-биле 80 муң ажыл бутто-регистр тонна салышынын кыл-дып турган болза, бо чылдың ян-варьда ол 72 муң тоннага чедир, а февральда—59 муң тонна чедир күдүздөн.

Англи бугурулгениң өң хоочун адрымы—пес-таавы үлөтүрү муру-нуку хевээр-ле харыксырап турар. Албан хузуңунуң медгелери-биле алдыра. Англия өрткөн чылын ай бурзулгө эвеп-саазын шестериң 1955 чылдаазында барык-ла бу-дун-чартык каттап өзөшти, 1937 чылдаазында барык-ла үш каттап өзөшти үндүрүп турган. Англияның техника талазы-биле эргилгезээң пес-таавы үлөтүрү дегелей рынок-тарына, илангыч Японияны бол-

Реакция биле демократтык күштерин аразына кал-дыг-дошкун политикти туудушкуннар чоокта чаа Японияга болган Премьер-министр Икада Каттышкан Шаттарын найысыламы—Вашингтон чоругунаа бел-лекенип турган. Оң «белектерини» бирези «по-литикти күчүлөшкннерин баш удуу болдурубас ду-гайында хоойлу болган. Парламентге башладыры-биле чакыткын киргени ол хоойлу төлөвилени болза, нейтралитет, тайбын болгаш чурттуң айыл чок чо-руу дээр демисежип турар демократтыг күштөрге удуу, удуштун шимчээжиниңге удуу улганган.

Хоойлу төлөвилениң удуу көдүрүп үгүн күчү-лүг чыскаалдар Японияны оң-он коорайларына бол-ган. Ол чыскаалдарга хөй миллион кижилер ки-ришкен. Парламентин албан бажымын чаныга чыгалан муң-муң ажылчынар, албан-хаакчылар, студентилер фашистг хоойлу төлөвилени хулааң ал-банын негез. Парламентин адакы палатазынга бай-дал шыгыраан турган: Оппозицияны депутатың хурал даргазынын столун дөлгөндүр чыгып келген

болгаш хуралды чорудар арганы Итиро Кийссек бер-дөөнөр. Кийссек ужуру билимдес бир-ле чүвени чулу-руп турган, камгалалга танымадалың алгаш, залдан үнүп чоруп барган. Консервативти хөй үрүмүң тө-лөзөкчлери хоойлуу «башматтыгына» деп чарлаан.

Хоойлу төлөвилени күш чок болдуруун болгаш Икэданын чазаның дүжөриң негезиң удуштуң чаа чыс-каалдары башкарыкчы либерал-демократтыг партияның удурулгезиниң иштинге чайгылышкыны болдурган. Ол партия парламентиниң амгы сессиязынын үезинде үстүкү палатага ол фашистг хоойлу төлөвилени бо-дылаар дээр ордандыжыкынардан ойталаан. Ол болза япон үлөтүчү кайгачмыктың тилегези болган.

Кюдо дээр япон агентиледин чоруктан чуруктары ол политикти туудушкун кандык байдалдарга эрте-кек дээрин көргүзүп турар.

Чурукта: парламентин албан кылдыр бажымын чанымда чыскаал.

болгаш хуралды чорудар арганы Итиро Кийссек бер-дөөнөр. Кийссек ужуру билимдес бир-ле чүвени чулу-руп турган, камгалалга танымадалың алгаш, залдан үнүп чоруп барган. Консервативти хөй үрүмүң тө-лөзөкчлери хоойлуу «башматтыгына» деп чарлаан.

Хоойлу төлөвилени күш чок болдуруун болгаш Икэданын чазаның дүжөриң негезиң удуштуң чаа чыс-каалдары башкарыкчы либерал-демократтыг партияның удурулгезиниң иштинге чайгылышкыны болдурган. Ол партия парламентиниң амгы сессиязынын үезинде үстүкү палатага ол фашистг хоойлу төлөвилени бо-дылаар дээр ордандыжыкынардан ойталаан. Ол болза япон үлөтүчү кайгачмыктың тилегези болган.

Кюдо дээр япон агентиледин чоруктан чуруктары ол политикти туудушкун кандык байдалдарга эрте-кек дээрин көргүзүп турар.

Англиянын экономиказы чангыс черде таптап турар

1960 чылдың январьда чуртка хө-дөрү даштын неделяда ортумак ты-мыктың 4074 муң тонна турган бол-за, бо чылдың мартта ол 3763 муң тоннага чедир кызырлыган. Дагжы-ларын аразында ажыл чок чорук массалык болуп бар чыдар. Хөмүр даш талазы-биле чазак комиссияны-нын ажылдап кылган планын өзү-гаар 1960—1965 чылдарын дур-гузуда Англияга 205-тен 275 че-дир шахталар хагдыган турар чо-дук байдалы улам бертедилеп ту-рар. Оон түннелинде ажылдап турар дагжыларың саны 1958 чыл-биле денегер барык-ла 120 муңга эвезээр.

Металлургия бугурулгези шуут чангыс черде таптап турар. 1960 чылда Англияга неделя бурзулгө ортума-биле 303 муң тонна шой ба-за 467 муң тонна каң эилдинип турган. Бичагарча бо чылдың бириң кварталда неделя санынча 309 муң тонна шойну, 478 муң тонна каңны эилдинип үндүргөн. Англияны металлургия бугурулгези до-лу эвес күчү-биле ажылдарын үгү-лүчүлөвишаан.

Англи бугурулгениң өң хоочун адрымы—пес-таавы үлөтүрү муру-нуку хевээр-ле харыксырап турар. Албан хузуңунуң медгелери-биле алдыра. Англия өрткөн чылын ай бурзулгө эвеп-саазын шестериң 1955 чылдаазында барык-ла бу-дун-чартык каттап өзөшти, 1937 чылдаазында барык-ла үш каттап өзөшти үндүрүп турган. Англияның техника талазы-биле эргилгезээң пес-таавы үлөтүрү дегелей рынок-тарына, илангыч Японияны бол-

гаш Индияның пес-таавы фабрика-лары-биле аадынажыр харык чок болу берген.

Англия даштыкы салдыгын күс-лө-биле амдырап турар дээрн билдинип болгай. Чуртта ажыл-ла-тынын турар аш-чөмиң болгаш үлөтүр чинг-эдиниң чартында хөйүл ол даштыкыдан кире сөөртүп турар, а болуңуң продукциязын азын кезин үндү сөөртүп турар. Иччала-даа Англияны даштыкы салдык белиң Англияга таарымча чок кылдыр көктүп турар. Хамык-тык мурунда дегелениң экспорт рыноктарында Англияның үлүңүн кызырышкыны болуңче кичээң-гейин болдуруп турар. Өзүп турар аадың-демиселдиң түннелинде капи-талистг дегелениң чурттарың экспортунда Англияның үлү 1956 чылда 19 хуу турганын 1960 чылда 16 хууга күдүлдү баткан. Оң-ла үениң иштинде Барың Гер-манияны үлү 1956 чылда 16,4 хуу турганын 1960 чылда 19,3 хуу чедир көдүрүлгөн. Японияны —5,7-ден 6,9 хуу чедир, Францияны—7,8-ден 9,8 хуу чедир, Италияны—3,6-дан 5,3 хуу че-дир көдүрүлгөн. Англияны кара чан-гыс өскүргүдүр чүе болза ол-ла үениң дургузуда АКШ-тын үлү-нүң 25,3 хуудан 21,5 хуу чедир кызырылганы болур. Икэдн болза-да бир эвес АКШ экспортун ийи хөмчөзөлинин талазы-биле бири чери мурунку хевээр өлөп турар болза, Англия үшү черге баткан болгаш Барың Германияны аады-да батган.

Экспорттун өскүм өзүдөзөлинин база импорттун дүргөн калбарыш-кынын түннелинде даштыкы са-дыгын каражамы улгайдып турар, ол болза Англияны төлөвир баланса-зынга кончу